

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2024

Bc. Monika Vančurová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Odměny a tresty ve výchově dětí středního školního věku v menších obcích a ve
městech

Diplomová práce

2024

Bc. Monika Vančurová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Monika Vančurová**
Osobní číslo: **H22255**
Studijní program: **N0111P190001 Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Odměny a tresty ve výchově dětí středního školního věku v menších obcích a ve městech**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá vymezením pojmu rodina, výchova, jejími druhy a styly. Pozornost je věnována především odměnám a trestům, včetně druhů, funkcí, způsobu využívání, rizik a důsledků. Praktická část má charakter kvantitativního výzkumu a podobu dotazníkového šetření. Cílem je zjistit, zda existují rozdíly ve způsobech odměňování a trestání v menších obcích a ve městech u jednotlivých rodin. Dílčím cílem je zjistit, jaké odměny a tresty rodiče považují za přijatelné a jaké za nepřijatelné a jaké odměny a tresty ve výchově využívají nejvíce.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Praha: Grada, 2018. Psyché. ISBN 978-80-271-0586-1.
MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0133-5.
NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021. ISBN 978-80-87917-71-8.
RENNA, Mary Ellen. *10 steps to almost perfect parenting*. SelectBooks, 2016. ISBN 978-1590793695.
VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Albín Škoviera, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. března 2023

Prohlašuji:

Práci s názvem Odměny a tresty ve výchově dětí středního školního věku v menších obcích a ve městech jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Bc. Monika Vančurová v. r.

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Albínu Škovierovi, Ph.D. za ochotu, cenné rady, připomínky, vstřícný přístup, rychlou odezvu a čas při zpracování práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu a osobám, které mi pomohli s rozesláním dotazníku. Děkuji také rodině a přátelům za podporu, trpělivost a vyslechnutí při zpracování práce.

ANOTACE

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá vymezením pojmu rodina, výchova, jejími druhy a styly. Pozornost je věnována především odměnám a trestům, včetně druhů, funkcí, způsobu využívání, rizik a důsledků. Praktická část má charakter kvantitativního výzkumu a podobu dotazníkového šetření. Cílem je zjistit, zda existují rozdíly ve způsobech odměňování a trestání v menších obcích a ve městech u jednotlivých rodin. Dílčím cílem je zjistit, jaké odměny a tresty rodiče považují za přijatelné a jaké za nepřijatelné a jaké odměny a tresty ve výchově využívají nejvíce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Odměny, tresty, výchova, rodina

TITLE

Rewards and punishments in child rearing of secondary school age in smaller towns and cities

ANNOTATION

The diploma thesis is divided into a theoretical and practical part. The theoretical part deals with the definition of the term family, upbringing, types of upbringings and styles of upbringing. The focus is primarily on rewards and punishments, including types, functions, use, risks and consequences. The practical part has the character of quantitative research and the form of a questionnaire survey. The aim is to find out whether there are differences in the ways of rewarding and punishing in smaller villages and in cities for individual families. A partial goal is to find out which rewards and punishments parents consider acceptable and which are unacceptable, and which rewards and punishments they use the most in education.

KEYWORDS

Rewards, punishments, upbringing, family

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA	11
1. 1 FUNKCE RODINY	12
1. 2 TYPOLOGIE RODINY	14
1. 3 POHLED NA RODINU V SOUČASNOSTI	15
2 VÝCHOVA	18
2. 1 VÝCHOVNÉ STYLKY	20
2. 1. 1 Typy výchovných stylů	21
3 ODMĚNY A TRESTY VE VÝCHOVĚ	24
3. 1 ODMĚNA	25
3. 1. 1 Funkce odměn	25
3. 1. 2 Druhy odměn	25
3. 1. 3 Důvody odměňování	27
3. 1. 4 Pozitiva a rizika odměn	28
3. 1. 5 Pravidla odměňování	29
3. 1. 6 Alternativy odměn	30
3. 2 TREST	31
3. 2. 1 Funkce trestů	32
3. 2. 2 Druhy trestů	33
3. 2. 3 Důvody trestání	36
3. 2. 4 Pozitiva a rizika trestů	36
3. 2. 5 Pravidla trestání	38
3. 2. 6 Alternativy trestů	41
PRAKTICKÁ ČÁST	43
4 METODOLOGIE VÝZKUMU A JEHO VYMEZENÍ	43
4. 1 CÍL VÝZKUMU	43
4. 2 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	43
4. 3 PŘEHLED VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	44
4. 4 PŘEHLED HYPOTÉZ	44
4. 5 METODA VÝZKUMU	45
4. 6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	47
5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÝCH ŠETŘENÍ A JEJICH INTERPRETACE	48
5. 1 PŘEDVÝZKUM A JEHO ODRAZ VE VÝZKUMU	48
5. 2 VÝZKUMNÁ ZJIŠTĚNÍ	48
5. 3 VERIFIKACE HYPOTÉZ	70
5. 4 INTERPRETACE VÝZKUMU	76
ZÁVĚR	80
ZDROJE	81
SEZNAM GRAFŮ	85
SEZNAM TABULEK	86
PŘÍLOHY	87

SEZNAM ZKRATEK

ČR = Česká republika

VŠ = vysoká škola

Např. = například

Apod. = a podobně

Tzv. = takzvaně

VO = výzkumná otázka

H = hypotéza

Úvod

Odměny a tresty ve výchově dětí jsou v jednotlivých rodinách častými užívanými výchovnými prostředky. Někteří rodiče odměňování a trestání považují za banalitu, jiní jmenované nástroje výchovy neberou na lehkou váhu. Mnoho vychovávajících si nemusí uvědomovat, v jaké míře ve skutečnosti odměny a tresty využívají. Například často volí upřímný lehký úsměv, kterým své potomky potěší, přitom netuší, že i ten „obyčejný“ výraz v tváři je pro dítě samotné pozitivní odměna toho, že se mu podařilo vykonat určitý čin správně. Zatímco odměny řadíme mezi pozitivní výchovné prostředky, tresty naopak mezi negativní. V závěru je důležité dávat si pozor, jakým způsobem a jak často je chceme zařazovat do způsobu výchovy.

Diplomová práce je zaměřena na odměny a tresty ve výchově dětí v menších obcích a ve městech. Snažím se pomocí výzkumného šetření zjistit, zda existují rozdíly s ohledem na místo bydliště rodičů. Výzkum je vyhrazen pro konkrétní cílovou skupinu osob, jimiž jsou rodiče dětí středního školního věku.

Teoretická část práce se zabývá vymezením základních pojmů a terminologií. Nejdříve je definována rodina, její funkce, typologie a pohled na rodinu v současnosti. Následující kapitola rozebírá výchovu, výchovné styly a druhy způsobů výchovy. Základem práce je tematika odměn a trestů ve výchově. Zde je popsána odměna, její funkce, druhy, které jsou rozebrány detailněji, dále důvody odměňování, pozitiva a rizika, pravidla a na závěr vybrané alternativy. Stejně vymezení následovalo u trestu, kde je popsána definice, funkce, druhy, důvody trestání, pozitiva, rizika, pravidla a varianty, co namísto trestů. Teoretické poznatky jsou prokládány vlastními názory autorky a pohledy na problematiku.

Praktická část byla realizována za pomoci kvantitativního výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření v podobě dotazníku. V této části byl stanoven hlavní a dílčí cíl výzkumu, výzkumný problém, výzkumné otázky a hypotézy. Popsán byl výzkumný nástroj, charakteristika výzkumného souboru a také předvýzkum. Poté byl proveden výzkum a vyhodnocení zjištěných dat získaných od příslušných respondentů, která jsou formulována do jednotlivých grafů a tabulek. Na závěr byla provedena interpretace dat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Často se setkáváme s tvrzením, že rodina je základní stavební jednotka společnosti. Všichni jedinci patří do rodiny již od svého narození, ale každý na ni může nahlížet různě. Autoři v odborné literatuře, ať psychologové, pedagogové nebo sociologové se snaží pojem rodina definovat svými slovy.

Psycholog Zdeněk Matějček je názoru, že: *„Rodina nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí. Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu.“*¹

Pedagog Zdeněk Kolář: *„Rodina je společně žijící malá skupina lidí spojená manželstvím (partnerstvím), pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Společenský subsystém, který zabezpečuje primárně individuální a celospolečenské zájmy a potřeby. Rodina je nejstarší výchovná společenská instituce.“*²

Sociolog Jan Jandourek hlásá: *„Rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Je důležitým prostředím, kde jedinec prochází prvními fázemi socializace, kde se mu dostává podpory a prožívá intimitu, kterou mu jiné instituce nemohou poskytnout.“*³

Psycholog Plaňava definuje rodinu jako *strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.“*⁴

Definice rodiny od Jedličky zní: *„Rodina je zpravidla tvořena jedinci, kteří jsou vůči sobě v pokrevním příbuzenství (rodiče a děti, sourozenci) a v jistém právním vztahu, který vzniká uzavřením sňatku mezi manželi. Nejen na počátku života, ale po celý další vývoj je důležité, jaká je kvalita a intenzita emočních vztahů mezi rodiči. Otec s matkou nevystupují vůči dítěti pouze jako samostatně působící osoby, ale rovněž jako vzorový lidský pár, jehož sociální interakce dítě bedlivě sleduje a napodobuje.“*⁵

¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 16-17.

² KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 118.

³ JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, s. 115-116.

⁴ PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000, s. 73.

⁵ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 311-314.

Vybrané definice mají společný základ, rodina je tvořena dvěma rodiči, partnery nebo manželským párem a jejich potomky. Společně by měli vytvářet nejlepší zázemí pro všechny členy, pro dítě jde o místo, kde dochází k bezpečí a jistotě. Definice od Jedličky znázorňuje jeden z nejdůležitějších poznatků – rodiče jsou pro své potomky vzory, a proto by měli jít příkladem pro zdárný vývoj dítěte, protože pokud tomu tak nebude, není možné, aby došlo ke správné sebevýchově.

1. 1 Funkce rodiny

Rodina by měla plnit řadu funkcí, aby mohla správně a zdravě fungovat jako celek. Je důležité, aby spokojeni byli všichni členové rodiny a docházelo k naplnění jejich potřeb. Funkce rodiny jsou vzájemně propojené a tvoří základ rodinné harmonie nebo disharmonie. Pokud některá funkce nebude naplněna, dochází k narušení a ohrožení všech členů domácnosti. Je nezbytné problémy a poruchy vyřešit co nejdříve, buď svými vlastními silami, nebo s odbornou pomocí zvenčí. Tato práce se zabývá následujícími funkcemi podle Procházky:⁶

1) Biologicky-reprodukční funkce

Rodina je neoptimálnějším prostředím pro realizaci reprodukce lidského druhu. Funkce je zásadní jak pro jedince, kteří rodinu tvoří, tak pro společnost, která potřebuje stabilní reprodukční jednotku. V současné době ale dochází k odkládání mateřství a v rodině se rodí menší počet dětí. Důvodem může být fakt, že pro někoho je dítě překážkou v kariérním životě, jedinci nemají dostatek finančních prostředků, aby zaopatřili své budoucí děti nebo mít potomky vůbec neplánují.

2) Sociálně-ekonomická funkce

Vychází z principu, kdy je rodina brána jako materiální existence jeho členů rodiny, stává se významným spotřebitelem společnosti. Jde o schopnost opatřit ekonomické a sociální podmínky pro zajištění a realizaci potřeb svých členů. Dobrým příkladem je tradiční dědění rodinné firmy nebo převzetí řemesla z generace na generaci.

3) Výchovná funkce

Jedním z hlavních úkolů rodičů je vychovávat a pečovat o své děti. Členové rodiny učí potomky ke správnému předávání hodnot, norem společenského chování, vedou je

⁶ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Pedagogika. Praha: Grada, 2012, s. 102-112.

ke vzdělanosti a k sebevýchově. Každá rodina přebírá prvky tzv. výchovného stylu podle svého uvážení, a který považují za nejvhodnější. Existují tři nejčastější druhy výchovy: autoritářská výchova (založena na častých příkazech a zákazech), liberální výchova (založena na volnosti dítěte) a demokratická výchova (poskytování podpory dítěte), která je považována za ideální styl výchovy.

4) Socializační funkce

Rodina se řadí do primární socializace, dítě se učí již od svého narození přizpůsobovat se životu, osvojuje si základní návyky a způsoby chování. V podstatě jde o přípravu na praktický život. Roli hrají ekonomické podmínky, kvalita kulturního a materiálního prostředí, významné jsou role členů rodiny.

5) Emocionální funkce

Prostředí rodiny je zásadní pro vytváření citového zázemí. Pocit lásky, bezpečí, jistoty, kladné vztahy v rodině mezi všemi členy hrají zásadní roli pro správné fungování funkce. Klíčovou fází, na kterou upozorňují psychologové, je utváření raného citového vztahu mezi matkou a dítětem. Pokud k tomuto vztahu nedojde, hrozí, že jedinec nebude schopen vnímat lásku k sobě ani k druhým.

6) Ochranná a domestikační funkce

Ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) funkce spočívá v zajišťování životních potřeb všech členů rodiny. Jde o potřeby biologické, hygienické a zdravotní. Kraus dodává, že dříve úlohu této funkce zajišťoval ve větší míře stát, dnes je rodina zainteresovaná více. Znamená to např., že pacienti z nemocničního prostředí jsou propuštěni dříve do domácího zázemí a případnou pomoc zajišťují členové rodiny.⁷

Domestikační funkce vytváří fyzické útočiště a emocionální přijetí. Každý člen rodiny má pocit, že někam patří, má své místo a může se v případě obtíží na ostatní členy rodiny obrátit.

7) Rekreační a regenerační funkce

Rodina jako celek má společně a aktivně trávit volný čas, vykonávat různé činnosti, jezdit na dovolené. Zkráceně řečeno jde o to, do jaké míry se sobě členové rodiny věnují.

⁷ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 82.

Komplikací mohou být finanční prostředky, proto je důležité si uvědomit, že trávení volného času nemusí znamenat neustálé nakupování drahých zážitků, ale např. si stačí jako rodina sednout u společenských her.

1. 2 Typologie rodiny

„Rodina prochází neustálým vývojem a je odrazem vývoje společnosti. Jestliže se dá nyní něco tvrdit, tak že neexistuje žádná „tradiční“ rodina. Člověk byl odpradáвна součástí společenství a jeho život byl často definován rodovými pravidly.“⁸

Existuje řada typologií rodin, mezi základní řadíme **rodinu nukleární a rozšířenou**. Nukleární rodinu tvoří rodiče a jejich děti, zatímco v rodině rozšířené jsou další blízcí příbuzní, jako např. prarodiče, tety a strýcové.⁹ Souvislost má pojem **sendvičová generace**, kam řadíme osoby, které se musí starat o vlastní děti a zároveň o své stárnoucí rodiče, přičemž sami chodí do zaměstnání.¹⁰

Rodina druhotně vzniklá je rodina, kdy jeden z rodičů uzavře nový sňatek, ve kterém vznikají nové sourozenecké vztahy mezi nevlastními sourozenci.¹¹

Mezi další typy rodiny patří **rodina orientační a prokreační**. V rodině orientační vyrůstá dítě ve své rodině, v prokreační jde o rodinný svazek, který později dítě zakládá samo.¹²

Podle rozsahu plnění funkcí rodiny, rozdělujeme **rodinu na funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční**. Ve funkční rodině je zajištěn optimální vývoj dítěte. Může se stát, že i taková rodina prochází v průběhu života různými krizovými situacemi, dokáže je ale dobře řešit. V problémové rodině se vyskytují závažnější poruchy funkcí, které je nutné řešit vlastními silami nebo krátkodobou pomocí zvenčí. V dysfunkční rodině dochází k dlouhodobějším poruchám některých nebo všech funkcí a ty ohrožují rodinu jako celek, především vývoj dítěte. Rodina není schopna řešit poruchy sama a obrací se k odborné pomoci. V afunkční rodině jsou poruchy velmi závažné, rodina přestává plnit základní úkoly a ohrožuje své dítě, může docházet k týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte. Řešením je odebrání dítěte a umístění do ochranné péče.¹³

⁸ KIMPLOVÁ, Tereza, NĚMCOVÁ, Leona a SVOBODA, Jan. *Psychologie rodiny*. Psyché. Praha: Grada, 2023, s. 13.

⁹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 80.

¹⁰ Sendvičová generace – neuchopený fenomén dnešní doby. *Centrum pro rodinu a sociální péči* [online] [cit. 2023-11-11]. Dostupné z: <https://www.crsp.cz/nabizime/sluzby/sendvicova-generace/>

¹¹ STODŮLKOVÁ, Eva a ZAPLETALOVÁ, Eliška. *Pedagogika pro střední školy*. Druhé, aktualizované a rozšířené vydání. Beroun: Machart, 2015, s.130-131.

¹² KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 80.

¹³ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Pedagogika. Praha: Grada, 2012, s. 113.

1. 3 Pohled na rodinu v současnosti

„V současné době se vazby v rodině rozvolňují, ale o to více získává svobodná vůle člověka. Vztahy se tak mohou stát více autentické, mohou být založeny na citu, ne na povinnosti. Neznamená to ale nezodpovědnost nebo nedostání svým závazkům. Je to přijetí odpovědnosti sám za sebe.“¹⁴

Jedním ze znaků současné rodiny je odkládání mateřství. Tendence odkládat reprodukci dětí se může posunout až na období střední dospělosti. Jaké faktory hrají roli? Z obecnějších sociodemografických hledisek jde o zvyšující se vzdělanost a zaměstnanost žen, rostoucí rozmanitost forem rodinného života a větší kontrola nad plodností.¹⁵ Mladí dospělí si chtějí prodlužovat své mládí, mají strach a respekt před rodinnými starostmi, které by mohly nastat. Ženy se věnují studiu na vysoké škole a později kariérnímu růstu, během něhož se navyšuje jejich biologický věk. Souvislost s odkládáním mateřství může být také nedostatek finančních prostředků a zabezpečení zázemí.

Helus uvádí pět znaků současné rodiny, čímž myslí, že *„ji charakterizují určité konkrétní znaky/rysy, respektive trendy. Je to rodina: nukleární neboli jádrová, manželská, dvougenerační, intimně vztahová (nebo též rodina centrální vztahové zóny) a privátní individualizace.“¹⁶*

Současná rodina je rodinou nukleární, kdy je složena z malého množství osob tvořících její jádro, které je tvořeno z partnerské/manželské dvojice. Zároveň hovoříme o rodině dvougenerační, pozůstávající z generace otce a matky a generace dětí. Na rozdíl od rodiny tradiční, je dnešní rodina intimně vztahová, fungující jako „soukromý prostor“. Pátým znakem je privátní individualizace, což znamená možnost, ale také nutnost rozhodovat se, volit, nést za své rozhodnutí a činy zodpovědnost a poradit si sám se sebou v rámci rozvoje osobnosti jedince.¹⁷

¹⁴ KIMPLOVÁ, Tereza; NĚMCOVÁ, Leona a SVOBODA, Jan. *Psychologie rodiny*. Psyché. Praha: Grada, 2023, s. 13.

¹⁵ Tamtéž, s. 13-14.

¹⁶ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy. 2.*, přepracované a doplněné vydání. Pedagogika. Praha: Grada, 2015, s. 201.

¹⁷ Tamtéž, s. 202-204.

Kraus uvádí výčet procesů, které charakterizují současnou rodinu. Mezi procesy řadí následující:¹⁸

1) Demokratizace uvnitř rodiny

Dříve byl muž považován za jediného živitele rodiny, dnes již ztratil známé tradiční postavení a ženy získaly některá jejich práva a povinnosti. Změna byla zaznamenána také mezi vztahy rodičů a dětí, vztah je více partnerský. Oba rodiče se ve svých rolích vzájemně doplňují a jsou jakýmsi vzorem pro své potomky.

2) Rodina se často dostává do jisté izolovanosti

Dnešní rodina žije v určitém uzavření před vnější společností. Sousedské vztahy již nejsou natolik významné, jednotlivé domácnosti se zmenšují a stále méně žije více generací pospolu na jednom místě.

3) Rodina se zmenšuje

Dochází ke zvyšování počtu osob žijících v jednočlenných domácnostech a počtu osamělých matek s dětmi. Stále častým trendem je, že potomci se snaží co nejdříve odstěhovat od svých rodin do vlastního. Rizikem je poté menší stabilita rodin a může docházet ke sporům v rodinách.

4) Dezintegrace

V rodinách ubývají chvíle, kdy se společně schází pohromadě za účelem sdělit si navzájem své zážitky, radosti, starosti a hledat optimální řešení. Členové rodiny se začínají méně navštěvovat, přestávají komunikovat a raději si hledají nové koníčky a zájmy pro svou zábavu.

5) Zatížení rodičů pracovními aktivitami a časové zaneprázdnění

Řada rodičů tráví ve svém zaměstnání dlouhý čas, přičemž jsou unavení, mají nedostatek času na své děti a tento čas kompenzují např. nadměrným kupováním materiálních prostředků, což se může promítnout do charakterových vlastností dětí.

¹⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 83-86.

6) Dvoukariérový model rodiny

Je to důsledek emancipace, tedy růstu vzdělanosti a zaměstnanosti žen, které působí na trhu práce stejně jako muži.

7) Vyšší výskyt rozvodů

V současné době dochází k rozpadu každého druhého manželství a pozornost bychom měli upírat i na rozpad nesezdaných párů. Děti přicházejí o možnost žít s oběma rodiči pospolu a často se stává, že se musí smířovat s možností, že si jeden z rodičů najde nového partnera a založí další rodinu.

8) Diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně

Mnoho rodin čelí finančním problémům, které často řeší např. půjčkami. Ohroženou skupinou se stávají právě rodiny s dětmi.

Jak již zmiňoval Kraus, dříve to byl muž, který byl považován za živitele rodiny a žena se starala o potomky a domácnost. Dnes při pohledu na současnou rodinu se tento trend mnohdy změnil. Mladí rodiče se snaží vychovávat své potomky společně stejnou měrou. Záleží na druhu zaměstnání, osobnosti jedinců, do jaké míry je toto tvrzení realitou. Zastávám však názor, že pro dítě je důležité mít aktivní ve výchově oba rodiče – vzor ženy i muže. Děti se nejčastěji učí nápodobou, imitují, co vidí a pozorují role v rodině. Mohou nastat situace, kdy se dítě bude chtít obrátit spíše na svou matku nebo otce, vliv může mít pohlaví dítěte. Ačkoliv se tento trend, kdy se do výchovy zapojují oba rodiče stále více rozšiřuje, je patrné, že větší množství času tráví s dítětem matka. Pouze malé procento mužů jde na rodičovskou dovolenou namísto žen a s dítětem netráví tolik aktivního času.

Dalším znakem současné rodiny je menší sňatečnost. Dříve bylo zvykem, že pokud spolu chtěli lidé žít a zakládat rodinu, samozřejmostí byla svatba. Dnes se stále častěji setkáváme se zakládáním rodiny bez uzavřeného manželství. Jedinci žijí v tzv. nesezdaném soužití, kdy *„pár spolu žije i bydlí ve společné domácnosti a zpravidla také společně hospodaří, aniž by uzavřeli manželství.“*¹⁹

¹⁹ FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Studie (Sociologické nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 122.

2 Výchova

Každý z nás byl v životě nějakým způsobem vychováván svými rodiči nebo jedinci, kteří se o nás starali s větší nebo menší angažovaností. Jedna rodina akceptovala jeden způsob výchovy, druhá zcela odlišný nebo podobný styl.

Dítě je vychováváno neustále, již od kojeneckého věku se rozhoduje o tom, jak se v následujících letech a v dospělosti bude umět vyrovnat se se školními nároky, jakým způsobem se postaví ke své práci, a jak se uplatní ve společenském životě, včetně budování vztahů přátelských nebo milostných.²⁰

Výchova dětí je proces, společná cesta všech zúčastněných, na které se vzájemně ovlivňují, mění a zrazují. Nejzásadnější vliv na dítě mají rodiče, ke kterým se dítě poutá a základem je rodičovský vztah. Každé dítě má dva rodiče, matku a otce na základě biologického hlediska. V praxi mohou vychovávat rodiče vlastní i nevlastní, rodič, který žije sám nebo přišel o partnera, a dokonce náhradní rodiče. Na samotné dítě mají tudíž největší vliv lidé, kteří s ním tráví nejvíce času a starají se o něj.²¹

Tradičně se výchova chápala jako jednosměrné působení dospělých na děti. Výchovný vztah je ale oboustranný a vzájemný. Děti působí na dospělé, ovlivňují jejich náladu, názory, chování a postupy ve výchově. Děti a mladiství jsou aktivním činitelem výchovy.²²

Podle Matějčka je výchova *„mnohotvárný, složitý vzájemný vztah, v němž není jeden dárce a jeden obdarovaný, ale kde se myšlení a jednání každého vzájemně podmiňují a ovlivňují. Celý výchovný proces probíhá v mnohočetné spojitosti s životním vývojovým procesem všech účastníků.“*²³

Jedlička vymezuje výchovu jako *„soustavné, systematické a cílevědomé působení na jedince či skupinu, které je zaměřeno na kultivaci prožívání, zvládnutí seberegulačních mechanismů, osvojení si dovedností, znalostí, kulturních hodnot a adaptivních způsobů výchovy.“*²⁴

Čáp chápe výchovu jako *„záměrné působení rodičů, učitelů, vychovatelů a výchovných institucí na vychovávané, především na děti a mládež. Rozumí se tím působení záměrné, cílevědomé, směřující k určitému výchovnému cíli – rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory,*

²⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 17.

²¹ PŮSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova.* Praha: Grada, 2020, s. 9.

²² ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele.* Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 248.

²³ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* 6. vyd. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2007, s. 25.

²⁴ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání.* Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 311.

*postoje, hodnotové orientace. Je to působení užívající určitých výchovných prostředků a metod, založených na zkušenostech, tradici, popřípadě i na vědeckých poznatcích.*²⁵

*„Výchova je vždy aktivní interakce vychovávaného a vychovatele. Různá pojetí výchovy jsou ovlivněna různým chápáním determinace rozvoje člověka (poměr vlivu dědičnosti, prostředí, výchovy); zdůrazňováním některých stránek a funkcí komplexního procesu výchovy.*²⁶

Rodiče ve výchově jednají živelně, spontánně, více podle svého temperamentu než podle pedagogického rozumu. Pokud nedochází k problémům, na výchovu rodiče tolik nemyslí, nepřemýšlí o tom, co je dobře, co špatně. Jakmile dochází k nepříznivým situacím, začnou uvažovat nad výchovnými postupy, hledají příčiny neúspěchů a experimentují s výchovnými metodami, včetně těch nových, které dosud nevyhledávali.²⁷

Ve výchově je důležité, aby se dětem dostávalo pocitu lásky od svých nejbližších, kteří je bezpodmínečně přijmou. Nutností je určovat si hranice a pravidla, děti neví, co se smí nebo nesmí, je na rodičích, aby jim předali potřebné způsoby chování na základě dodržování harmonického vztahu mezi nimi. S tím se pojí potřeba vedení rodiče, jeho podpora a respekt vůči dítěti. Rodič má zodpovědnost za zdraví svých dětí, proto by měl vést děti, oznamovat, co se v jednotlivých situacích aktuálně bude dělat, ale zároveň je důležité brát ohled na potřeby dítěte, jeho osobnost, svobodu a respekt.²⁸

Ohleduplnost na osobnost dítěte je velmi důležitá například v případě dvou sourozenců, kdy každý z nich je odlišný a má jiné dispoziční předpoklady. Jeden může být více trestán, druhý naopak více odměňován. To z důvodu, že každý může svým jednáním na rodiče projevat své postoje odlišně. Na stejný postup každý reaguje jiným způsobem.²⁹

²⁵ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 247.

²⁶ KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 163.

²⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 19.

²⁸ PŮSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020, s. 20-22.

²⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 25.

2. 1 Výchovné styly

Výchovné styly jsou „všechny záměrné i spontánní způsoby chování rodiče vůči dítěti, které ovlivňují jeho vývoj.“³⁰ Výchovný styl, nebo také způsob výchovy „vyčleňuje z vysoce složitého souboru výchovných procesů klíčové momenty: zejména emoční vztahy dospělých a dětí, jejich způsob komunikace, velikost požadavků na dítě, způsob jejich kladení a kontroly. Projevuje se též volbou výchovných prostředků a způsobem reagování dítěte na ně.“³¹

Každý z výchovných stylů má různý vliv na vychovávané, jejich rozvoj a neexistuje jeden správný a univerzální pro všechny. Volba konkrétního stylu by měla brát ohled na individuální potřeby a hodnoty rodiny.³²

„Výchovný styl významně ovlivňuje to, jak dítě vnímá svoji pozici v rodině, jakou si utváří představu o principech a pravidlech fungování světa a vztahů v něm, včetně představy o sobě a své roli v rodinném i širším společenství. Výchovný styl rodičů je jedním z důležitých faktorů, které se podílí na utváření osobnosti dítěte a ovlivňuje jeho další fungování v životě.“³³

Výchovný styl také ovlivňuje mnoho dalších okolností. Za jeden z faktorů se považuje způsob, jakým byli sami rodiče vychovávaní. Důležité je se zpětně ohlédnout, v jaké rodině rodiče žili, jak se k nim jejich rodiče chovali, jak na ně mluvili, co říkali, co považovali za nezbytné a jaké požadavky kladli. Výchovné zkušenosti se často předávají z generace na generaci. Roli hrají osobnostní předpoklady/dispozice vychovávajících. Dále životní zkušenosti a samotné vlastnosti osobnosti.³⁴

S výchovnými styly je známo a spojováno jméno amerického psychologa německého původu Kurt Lewin, který podal typologickou formulaci ve třech způsobech výchovy. Lewin emigroval před nacismem z Německa do Spojených států, vycházel z vlastních zkušeností a měl možnost porovnat dvě odlišné společnosti. V Německu panoval názor, že dospělý má vládnout a povinností dítěte je poslouchat, zatímco v USA dospělí zacházejí s dítětem jako se sebou rovným, podporující jeho vývoj v dospělého člověka. Postoje inspirovaly Lewina k uskutečnění experimentálního výzkumu s dalšími spolupracovníky. Experiment probíhal v přirozeném prostředí, kdy byly utvořeny skupiny dětí ve věku 10-11 let, které se scházely

³⁰ LANGMEIER, Josef a KREJČÍKOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché. Praha: Grada, 2006, s. 269.

³¹ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 303.

³² HRUBOŠOVÁ, Adéla. Styly výchovy v rodině: Existuje ideál pro všechny? *Hlídačky.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.hlidacky.cz/inspirace/rodicovske-styly-vychovy>

³³ ŠIRŮČKOVÁ, Michaela. Výchovné styly v rodině. *Mansio.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.mansio.cz/vychovne-styly-v-rodine/>

³⁴ PÖSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020, s. 11-14.

jednou týdně ke společné zájmové činnosti, během které byly po dobu šesti týdnů vedeny jiným výchovným stylem. Aplikované způsoby/styly výchovy byly následující:

- Autokratický (autorativní, dominantní) styl, při kterém vychovatel hodně rozkazuje, využívá tresty a málo respektuje přání a potřeby dětí.
- Liberální (slabý) styl, kdy vychovatel skoro vůbec neřídí vychovávané, neklade požadavky nebo nepožaduje jejich splnění.
- Integrační (demokratický) styl, při kterém vychovatel je v pozici osobního příkladu a nehrozí nadměra trestů a zákazů.³⁵

Každý styl výchovy vyvolával v dětech různorodé výsledky v chování. Za nejpozitivnější a nejvhodnější byl považován demokratický styl, při kterém byly děti kreativní, navzájem se respektovaly a lépe se chovaly ke svému vedoucímu.³⁶

2. 1. 1 Typy výchovných stylů

Mezi nejčastější typy výchovy řadíme autorativní, liberální a demokratickou výchovu, kdy tuto typologii vyčlenil již zmiňovaný psycholog Kurt Lewin. V průběhu let se odborníci shodli, že neexistuje pouze jeden způsob výchovy, který by byl navržený na míru pro každého a je na místě zavést další nové nebo smíšené. V této práci bude podrobněji rozebráno následujících pět stylů výchovy:

1) Výchova ochranná a rozmazlující

Jako hyperprotektivní (přes míru) se označuje takové výchovné působení, které se snaží dítěti vše co nejvíce usnadnit. Dospělí usilují o to, aby ochránili svého potomka před případnými zraněními, chorobami, stresem i běžnými starostmi. Rodiče při výchově volí zejména systém pochval, odměn a povzbuzování. Do této kategorie zařazujeme např. děti rodičovských párů s reprodukčními problémy, rodiny, v nichž předchází potomek zemřel a jedince se zdravotním znevýhodněním. Vychovávaní bývají značně nesamostatní, více pasivní a nechybí jim pocit vlastní důležitosti. Mívají značné sebevědomí a vyhledávají v životě dominantní osoby, o nichž se domnívají, že jim zajistí komfort jako primární rodina. Zároveň bývají náchylní k vyhýbání se problémům, k obcházení obtíží a hledají úlevy a protekci.³⁷

³⁵ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 303-305.

³⁶ Tamtéž, s. 304.

³⁷ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 328-332.

2) Výchova autoritářská, direktivní, autorativní, autokratická

Autoritářská výchova je takové výchovné působení, které se orientuje na bezmocnou poslušnost, plnění příkazů a dodržování zákazů. Soustřeďuje se na naprosté podřízení se dospělému a jejich očekávání. Poslušnost vynucují hrozbami, křikem, bitím, neposkytováním nebo odebráním významných věcí pro dítě jako jsou např. hračky nebo kapesné a zákazem oblíbených činností (sledování televize, chození ven s kamarády).³⁸

Rodič je považován za absolutní autoritu, kterého nezajímá osobnost ani názor dítěte. To v dítěti vyvolává strach, který potlačuje jeho přirozenost a svobodný vývoj.³⁹

Tento způsob výchovy často volí rodiče s nižším vzděláním a lidé s primitivní nebo narušenou strukturou osobnosti. Jedinci vychovávaní hrozbami a tresty mívají zafixovanou poslušnost, respekt k osobám s mocí a nemívají dobré mínění o sobě, ani o druzích.⁴⁰

3) Výchova libertinská, extrémně volná, tolerantní výchova

Libertinská výchova ponechává na dítěti, aby si samo nacházelo vlastní cestu při řešení nejrůznějších životních překážek. „*Výchova má rozvíjet činorodost dětí, respektovat jejich bezprostřední zájmy a spontánní projevy prožívání. Trestání a omezování dětské pudovosti ze strany vychovatele je přívrženci tohoto přístupu považováno za škodlivé a neurotizující. K usměrňování dítěte jsou užívány především tyto výchovné prostředky: vysvětlování, povzbuzování a pochvaly.*“⁴¹

Přání a názor dítěte je na prvním místě, rodiče dítě pouze sledují, podporují a věří, že samo nejlépe ví, co je správné a dobré.⁴²

Mnohé děti se často stávají režiséry celého rodinného života a v dospělosti mohou narážet na hranice ve vnějším světě a problém jim dělá dodržování určitého režimu např. v budoucím zaměstnání.⁴³ Jedinci jsou však tvořiví, schopni vlastních úsudků a nacházejí vhodné řešení při problémových úlohách. Rodiče jsou často příznivci alternativního způsobu vzdělávání nebo domácího vzdělávání.⁴⁴

³⁸ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 332.

³⁹ PÖSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020, s. 15.

⁴⁰ Tamtéž, s. 333-335.

⁴¹ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 339.

⁴² PÖSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020, s. 16.

⁴³ Tamtéž, s. 17.

⁴⁴ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 340-341.

4) Výchova zanedbávající

Zanedbávající styl výchovy je takové výchovné působení, kdy rodič nereaguje na potřeby dítěte, nezajímá se o jeho osobnost a odmítá převzít za dítě zodpovědnost. Děti nemají žádné cíle a očekávání do budoucna, cítí se bezmocně, nedůvěřují ostatním a chybí jim zdravé sebevědomí a sebedůvěra.⁴⁵

5) Výchova demokratická

„Za demokratickou výchovu se pokládá takové socializační působení, kde jsou stanovena srozumitelná pravidla a je vyvážen systém odměn i případných trestů. Rodiče volí k dítěti demokratický výchovný přístup, jsou empatičtí, citová vazba je pevná, bezpečná, skýtající pocit životní naděje a optimismu. Proces separace a emancipace dítěte rodiče zpravidla aktivně podporují. Z jejich postojů je potomkům zřejmé, že v případě nezdarů a problémů, které by přesahovaly síly dospívajícího, jsou připraveni jej podpořit.“⁴⁶

Jde o rovnocenné postavení rodičů a dětí, kdy má každý právo na svůj názor a snaží se vzájemně vytvořit dohodu.⁴⁷

Mezi výchovné prostředky/nástroje, kterým rodiče dávají přednost patří: vysvětlování, osobní příklad a podpora dítěte. Tresty se využívají jako možná alternativa k ocenění, zřídka, s rozvahou a rozumem. Dítě by mělo dostávat věci ne za úplatu, že je hodné, ale proto, že je potřebuje pro zdárný vývoj, např. jde o hračky, sportovní pomůcky nebo kapesné.⁴⁸

Tento styl výchovy je považován za nejpřirozenější pro zdárný vývoj dítěte. Někteří autoři jsou názoru, že je vhodná spíše u větších a vyspělejších dětí.⁴⁹

⁴⁵ ŠIRŮČKOVÁ, Michaela. Výchovné styly v rodině. *Mansio.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.mansio.cz/vychovne-styly-v-rodine/>

⁴⁶ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 341.

⁴⁷ PÖSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020, s. 18-19.

⁴⁸ JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018, s. 341.

⁴⁹ PÖSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020, s. 18-19.

3 Odměny a tresty ve výchově

Odměny a tresty se řadí mezi výchovné prostředky. Zatímco odměna je něco pozitivního, trest je naopak něco negativního. Každý vychovávající volí podle svého uvážení množství a způsoby využívání těchto výchovných způsobů.

Odměna nastává za jednání, které vychovatel schvaluje, trest za chování a jednání, jehož dítě má nechat nebo mu bylo zakázáno. Trestat bychom měli ale až v případě, kdy je to opravdu nutné, a především správným způsobem.⁵⁰

„Z dějin výchovy je známé, že dříve se většinou užívaly spíše tresty než odměny. Tresty byly často surové a ponižující: rány holí nebo metlou, posazení do oslovské lavice nebo zavěšení potupného znamení prasete na krk.“⁵¹

Ve výchově, kde dominují spíše odměny, má lepší výsledky a účelnost než výchova, kde jsou užívány převážně tresty. Odměny podporují učení, účinky trestů lze těžce předvídat. Každý reaguje na trest individuálně, a co může být pro jedno dítě trestem, pro druhé být nemusí. Např., pokud máme dítě introverta, trest domácího vězení od rodičů nebude takovým trestem jako pro extroverta.⁵²

Výchovný trest a odměnu volí rodiče především v závislosti na dobré znalosti dítěte, protože jsou to oni, kdo svého potomka znají a vědí, co na něj platí, a co ne. Důležité je brát ohled na konkrétní situaci, kdy došlo k nevhodnému chování a je nutné zakročit. Trest i odměna se odvíjí od osobnosti dítěte, ale i rodičů, vnějších podmínek a kultury rodinného života.⁵³

Proč rodiče vychovávají určitým způsobem a jaké volí výchovné prostředky? Podle Matějčka nejzásadnějším motivem jsou vlastní zkušenosti rodičů, a to z jejich dětství, dospívání a dospělosti před očekáváním svých potomků. Důvody vycházejí také ze zkušeností ze školských let, z prožitků, vztahů mezi jednotlivými členy rodiny, ale i blízkými přáteli, partnery a dalšími bezprostředními okolnostmi.⁵⁴

Obecně platí, že odměny zlepšují u dětí jejich chování, naopak tresty mohou vést ke zhoršení a při nesprávném užívání často samy děti začnou testovat limity a ohrožují své rodiče.⁵⁵

⁵⁰ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013, s. 25-31.

⁵¹ ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 315.

⁵² ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 253-254.

⁵³ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2004, s. 35.

⁵⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 41.

⁵⁵ Parenting: Using Rewarded and Punishments. *Therapistaid*. [online] 2024. [cit. 2024-05-28]. Dostupné z: <https://www.therapistaid.com/therapy-guide/parenting-rewards-punishments>

3. 1 Odměna

Podle Čápa je odměna „*takové působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociální skupiny) spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání a přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, libost a radost.*“⁵⁶

Psycholog Matějček definoval odměnu výstižně a jednoduše: „*Odměna není to, co jsme si vymysleli, ale co dítě jako odměnu přijímá. Onen příjemný, povznášející pocit uspokojení, který bychom si rádi co nejdéle podrželi a který bychom si rádi znovu zopakovali.*“⁵⁷

Působení odměn je méně problematické než působení trestů, vzhledem k tomu, že odměny jsou pozitivního rázu, ale ani odměny nemají jednoznačný účinek. Již na samotném počátku záleží na druhu odměny, na vyspělosti dítěte, na přiměřenosti odměny k zralosti dítěte a k situaci.⁵⁸

3. 1. 1 Funkce odměn

Odměna je pozitivní výchovný prostředek, její užívání by nemělo být lehkomyšlné a samozřejmé. Má své funkce, které by měly působit na vychovávané, aby byly odměny účelné. Průcha uvádí tři funkce odměn:

1. **Informační:** dítě by mělo být informováno o správnosti svého chování, postupu a výsledku.
2. **Motivační:** odměna by měla v dítěti vyvolávat pocit radosti, úspěchu, ale především je motivováno do dalších svých výkonů a pokusí se činnost zopakovat.
3. **Vyjádření pozitivního osobního vztahu mezi rodičem a dítětem:** vychovávaný odměnu chápe jako projev osobní důvěry od vychovatele.⁵⁹

3. 1. 2. Druhy odměn

Existuje řada odměn, které mohou rodiče ve výchově volit. Nejčastěji nás pravděpodobně napadne samotná pochvala. Může jít také o společný výlet s rodinou, ale i např. o rozdávání sladkostí dětem za dobrý výkon nebo splněnou činnost.

⁵⁶ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 253.

⁵⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 30.

⁵⁸ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 254.

⁵⁹ PRŮCHA, Jan; MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 145.

V odborné literatuře se setkáváme s různými typologiemi odměn, někteří autoři se jimi věnují více do hloubky, obecně známy jsou ale následující druhy podle Čápa a Mareše:

- „*Pochvala, úsměv, projev sympatie, kladného hodnocení, kladného emočního vztahu*
- *Dárek věcný nebo peněžní*
- *Umožnění činnosti nebo zážitků, po kterých dítě silně touží: určitý výlet, návštěva sportovního utkání, zajímavá společná činnost s dospělým, který má většinou nedostatek času apod.*“⁶⁰

Z řad výzkumů vyplývá, že jedinci považují za největší odměnu tu, která jim vnitřně udělá radost, protože něco dobře zvládli nebo učinili. Celý proces je důležitý pro rozvoj a zralost osobnosti, vývoj vnitřní motivace a sebedeterminace.⁶¹

3.1.2.1 Pochvala

Pochvala je považována za nejčastější užívanou odměnu. Jde o „*pozitivní vyjádření o činnosti, chování nebo vlastnostech druhých. Základním znakem je hodnocení osoby, jejich kvalit a vlastností.*“⁶²

Rodič volí tento druh odměny proto, aby potěšil svého potomka, např. z dobrého výsledku určité činnosti, dal najevo, že má radost, aby si dítě všimlo svého úsilí nebo, aby ukázal, že mu na dítěti záleží. Často chválíme za něco spontánního, co děti dokáží zvládnout samotnou náhodou.⁶³

Pochvala by v každém případě měla být především upřímná, pokud není, pozná to i samotné dítě a z pochvaly nemusí mít radost.⁶⁴

Existuje řada pravidel pro užívání pochval. Je nutné více chválit než kritizovat. Každá pochvala musí mít význam, neměla by nastat z povinnosti a měla by být konkrétní. Pokud se nedá pochválit výkon, je dobré ocenit alespoň snahu. Pochvala by měla odpovídat situaci a individualitě dítěte.⁶⁵

⁶⁰ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 253.

⁶¹ Tamtéž, s. 254.

⁶² NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 282-284.

⁶³ Tamtéž, s. 284-288.

⁶⁴ ŠPAÑHELOVÁ, Iлона. *Komunikace mezi rodičem a dítětem: styly a techniky komunikace, komunikace rodiče ve vztahu k dítěti, vývojová období dítěte, komunikace v náročných situacích*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2009, s. 21.

⁶⁵ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013, s. 26-30.

Neustálé užívání pochval není dobré, proto bychom měli volit zároveň alternativy, např. ocenění, zpětnou vazbu, popsat, čeho jsme si všimli, co dítě udělalo dobře. Ocenění se týká činnosti, výsledku a je konkrétní, zatímco pochvala hodnotí osobu a neoprávněně zobecňuje.⁶⁶

3.1.2.2 Materiální odměny

Materiální odměny jsou častou variantou rodičů, pokud chtějí dítěti udělat radost. Do této kategorie řadíme např. různé druhy hmotných dáreků a finanční odměnu.

Z hlediska uspokojení potřeb dítěte, pocitu uznání a porozumění, jsou často efektivnější odměny emoční a morální, kam řadíme pochvalu a kladné hodnocení. Materiální odměny mohou narušovat vývoj dítěte, zároveň podporují vnější motivaci namísto vnitřní motivace, kdy dítě nemusí projevovat známky radosti z provedené činnosti sám od sebe, za zvládnutí překážek nebo dosažených vytyčených cílů.⁶⁷

3.1.2.3 Umožnění činnosti nebo zážitků, po kterých dítě silně touží

Tento druh odměny může být prospěšný a důležitý v souvislosti s regenerační a rekreační funkcí rodiny. Pokud dítěti slíbíme výlet, společnou činnost nebo zážitek, znamená to, že nás zajímá a jsme ochotni s ním trávit volný čas. Rodiče s dětmi by spolu měli zažívat společné chvíle, podnikat různé aktivity i za situace stanovené odměny, kterou si dítě zasloužilo.

3. 1. 3. Důvody odměňování

Obecně bychom mohli říci, že odměňujeme za nějaké žádoucí chování, které dítě projevilo. Může se jednat o činnosti různého charakteru.

Často se snažíme děti k určitému jednání pozitivně motivovat, proto jsou ochotné a schopné splnit zadaný úkol. Odměňujeme především snahu, spolupráci a snažíme se je motivovat společnou aktivitou, nikoliv sladkostmi.⁶⁸

Příslušná odměna může být přislíbena předem za vykonání jasně vymezené činnosti, ale může následovat v situaci, která nastane neočekávaně, kdy vychovávaný udělá něco z vlastní vůle, aniž bychom mu to říkali. V obou případech je cílem, aby se žádoucí chování opakovalo i v budoucnu.⁶⁹

⁶⁶ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 282-301.

⁶⁷ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 254.

⁶⁸ PŮSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020, s. 25.

⁶⁹ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 263.

3. 1. 4. Pozitiva a rizika odměn

Mádrová vidí určitá pozitiva v odměňování. Odměna může „*zklidňovat a vyvolávat jistotu, podporovat spolupráci, dodávat chuť do práce, uvolňovat pocit napětí, vyvolávat radost, zlepšovat náladu, zvyšovat odpovědnost, mírnit agresivitu, zvyšovat sebevědomí a podporovat kladné vztahy.*“⁷⁰

Špaňhelová doporučuje, aby se děti chválili za všechno kladné a pozitivní, co udělají, a co se jim podaří. Děti potřebují pochvalu jako výchovný prostředek, aby docházelo k růstu jejich sebevědomí, aby ony samy věděly, že je jejich chování akceptovatelné, že se jim podařila daná činnost a udělalo to radost rodičům a jim samotným.⁷¹

Odměna má pozitivní účinek také proto, že může přimět dítě ke vzájemné spolupráci mezi ním a rodičem. Zažívají radost, protože rodiče uložením odměny vědí, že dítě udělalo něco správně, dobře a jejich práci ocenili. Musíme si ale dávat pozor, abychom děti nechválili za každé slovo, vše musí být přiměřené.⁷²

Obecně bychom za největší rizika odměn mohli považovat to, že odměny „*snižují vnitřní motivaci, devalvuji žádanou činnost, blokují tvořivost, zhoršují kvalitu činnosti a mění chování, nikoliv postoje.*“⁷³

Odměny představují riziko pro morální vývoj dítěte. Pokud jsou děti zvyklé dostávat odměnu za každou vykonanou činnost, pravděpodobně ji začnou využívat k dosahování svých cílů a otevírá se cesta k návykům kupovat si druhé odměnami.⁷⁴

Dalším rizikem je navyšování odměn. Ty jsou považovány za návykové, pokud budou děti dostávat stále vyšší a vyšší odměny. Může se stát, že žádaná činnost nebo chování je nepřímějí k dalšímu úsilí.⁷⁵

Osvědčit se nemusí ani odměňování za činnosti. Děti mohou být natolik závislé na odměnách, že jim např. rodiče slíbí za rychlý oběd sladkosti. V budoucnu to může mít vliv na vyhledávání lehčích úkolů a úloh v případě, že nedostanou a nezískají odměnu.⁷⁶

⁷⁰ MÁDROVÁ, Eva. *Zkuste být dítětem*. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 1998, s. 51.

⁷¹ ŠPAŇHELOVÁ, Irena. *Komunikace mezi rodičem a dítětem: styly a techniky komunikace, komunikace rodiče ve vztahu k dítěti, vývojová období dítěte, komunikace v náročných situacích*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2009, s. 21.

⁷² TEMPLAR, Richard. *100 zlatých pravidel, jak být dobrým rodičem*. Praha: Grada, 2008, s. 90.

⁷³ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 280.

⁷⁴ Tamtéž, s. 273.

⁷⁵ Tamtéž, s. 273.

⁷⁶ Tamtéž, s. 274.

Užíváním odměn může rodič nejdříve skrytě manipulovat s dítětem, aby udělalo to, co dospělý chce a potřebuje. Často dochází k odvádění od činnosti, mohou brzdit v rozvoji návyku dělat věci, jak nejlépe dokáží.⁷⁷

Odměny představují určitá pozitiva a také rizika, na jejich užívání se neshodnou ani samotní odborníci, natož laická veřejnost. Existuje řada rodičů, kteří nevidí v odměňování žádná negativa, někdy mohou tyto výchovné prostředky aplikovat tak, aniž by si toho byli vědomi, např. prostřednictvím pochvaly. Osobně nevidím odměny negativně, naopak mohou motivovat aktéry v žádaném chování a podporovat jejich budoucí kroky ve výchově a sebevýchově a docházet může také ke vzájemné spolupráci mezi rodičem a dítětem. Myslím si, že v obezřetné míře užívání odměn nepředstavuje riziko, navíc i v dospělosti např. v zaměstnání dochází k určitému systému odměňování, z jakého důvodu by se tedy odměny nemohly vyskytovat u dítěte v řádné výchově?

3. 1. 5 Pravidla odměňování

Podle Matějčka existuje řada zásad, kterými bychom se jako dospělí a vychovatelé měli řídit, abychom správně aplikovali výchovné prostředky. Jsou to zásady:

- a) **Výchovné odměny a tresty by měly být přiměřené osobnosti dítěte a jeho věku:** malé děti můžeme např. odměnit sladkostí, pokud se u lékaře chovaly podle našeho očekávání, zatímco pro staršího potomka taková odměna nebude povzbuzující, u něj by stačilo projevit pocity uznání. Zamyslet bychom se měli nad vhodnými dárky, nemůžeme zahrnovat dítě věcmi, na které není vyzrálé a raději pár let počkat.
- b) **Výchovné prostředky by měly být dítěti vždy srozumitelné:** dítě musí vědět, za co je odměňováno, a jak se k odměně může dostat.
- c) **Soustava výchovných prostředků by měla být bohatá a členitá:** není dobré, aby se opakoval postup při odměňování neustále dokola, dítě přestane cítit potěšení ze stejných odměn. Pokud využíváme pochvaly, neměly by znít, jako kdybychom si je předem nahráli, tím ztrácí povzbuzující účinek.
- d) **V odměnách ani trestech se nemá přehánět:** pokud hned na začátku začneme se silnými odměnami, nemáme možnost je dále stupňovat. Někteří rodiče to přehání s odměnami, protože mají v sobě zainteresovanou nezdravou zamilovanost k dítěti nebo mu chtějí dopřát vše, co oni sami v dětství neměli.

⁷⁷ Používáte ve výchově odměny a tresty? Dětská psycholožka radí, co funguje lépe. *Woman style: časopis o moderním životním stylu*. [online] [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.womanandstyle.cz/pouzivate-ve-vychove-odmeny-a-tresty-detska-psycholozka-radi-co-funguje-lepe/>

- e) **V používání odměn a trestů má být jistá důslednost:** je důležité, aby se všechny zainteresované osoby podílející se na výchově dítěte shodli, jakým způsobem budou děti odměňovat. Pokud každý bude odměňovat odlišně, dítě začne ztrácet přehled o tom, co má dělat správně.⁷⁸

3. 1. 6 Alternativy odměn

Někteří odborníci si myslí, že užívání odměn představuje spíše více rizik než pozitiv, a proto je dobré se zaměřit na alternativní možnosti. Důležitým aspektem je „*vytvořit takové podmínky, aby vnitřní motivace mohla být hlavním zdrojem všech činností i chování dospělých i dětí.*“⁷⁹

Mnoho rodičů na konci školního roku dopřávají dětem za vysvědčení peněžní odměnu, tu lze nahradit např. uspořádáním oslavy.⁸⁰

Jsou situace, kdy se z dárku stává odměna, pokud se o něm tak hovoří. Dar ale není odměna, patří ke společenským zvyklostem nebo je dáván na základě přátelství a lásky. Příkladem je situace, kdy rodič cestou domů koupil svým dětem sladkost, než ji ale předal, zeptal se své ženy, zda byly děti hodné. To není správně, sladkost měly děti dostat z důvodu, že si na své potomky rodič vzpomněl, ne za jejich pozitivní chování.⁸¹

Dalším příkladem, co namísto odměn může být situace, kdy rodič jde se svým potomkem na nákup. Zde je dobré si předem stanovit, že si dítě může v obchodě vybrat jednu věc, která se koupí, tudíž se těší na něco, co pomáhá zvládnout náročné situace.⁸²

„Jedním ze způsobů, jak přiblížit druhým smysluplnost nějakého jednání, je poukázat na vztah příčiny a důsledku. Mocenská komunikace by zněla např. takto: „No vidíš, ty jsi ale šikovný.“ V respektující komunikaci popíšeme přirozený vztah mezi rychlým zvládnutím povinností a ušetřeným časem: „Dnes ses umyl a převlékl rychle, to znamená, že máme ještě dost času, než zhasneme a půjdeš spát. Chceš si ještě chvíli hrát, a pak přečíst pohádku, nebo si přečteme dvě pohádky? Nebo bys chtěl dělat něco jiného?“⁸³

⁷⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 73-82.

⁷⁹ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti.* 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 267.

⁸⁰ Tamtéž, s. 270.

⁸¹ Tamtéž, s. 268-269.

⁸² Tamtéž, s. 270.

⁸³ Tamtéž, s. 268.

3. 2 Trest

Čáp definuje trest jako „*takové působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, popřípadě sociální skupiny) spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání a přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.*“⁸⁴

Říčan vymezil trest jako „*jakoukoliv nepříjemnost, kterou jako vychovatelé působíme dítěti, když udělá něco, co má zakázáno, nebo něco, o čem samo ví, že je špatné nebo když neudělalo, co mělo, co byla jeho povinnost. Účelem je zamezit nežádoucí chování a přimět děti k chování žádoucím.*“⁸⁵

Pojetí trestu podle Matějčka je podle mého názoru výstižné: „*Trest zajisté není to, co jsme si jako trest pro dítě vymysleli, ale to, co dítě jako trest prožívá.*“⁸⁶

Zvolit správný trest je mnohdy obtížné a někteří jedinci ho používají zřídka. Trest by měl redukovat potřebu dalších trestů a zároveň by měl omezit nebo zabránit nevhodnému chování. Jsou situace, kdy rodiče potrestají své děti několikrát za den za stejnou věc, ale přitom trest není funkční. Je tomu tak, protože místo toho, aby se soustředili na nevhodné chování, zaměřují se primárně na trest, a ne na účinnost, jak zabránit opakování.⁸⁷

Užívání trestů by měla být až ta poslední možnost. Když trest nastane, je „*přijatelný za předpokladu, že dítě z chování dospělého a z jeho emočních projevů chápe: odsouzení se týká mého konkrétního chování nebo činu, ne mé osoby. Nedošlo ke ztrátě sympatie, lásky, důvěry, pomoci dospělého ve vztahu k dítěti. Dospělý nepovažuje dítě za nenapravitelně špatné.*“⁸⁸

Přemíra trestů je v mnohých případech projevem bezradnosti a bezmocnosti rodičů. Trest je považován za výchovně neúčinný, škodlivý výchovný prostředek, který může vést k opačným výsledkům, než ke kterým dospělí směřovali.⁸⁹

Užívání psychických i fyzických trestů je v některých zemích zcela zakázáno a může být toto konání řešeno soudně, v ČR zatím neexistuje zákon, který by zakazoval fyzické či psychické trestání, neustále jsou ale vedeny debaty mezi laickou veřejností a politiky, kteří se snaží prosadit ukotvení problematiky v občanském zákoníku.

⁸⁴ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 253.

⁸⁵ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013, s. 31-32.

⁸⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 29.

⁸⁷ SEVERE, Sal. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Vyd. 3. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2014, s. 105.

⁸⁸ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 257.

⁸⁹ ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 315.

3. 2. 1 Funkce trestů

Trest je negativní výchovný prostředek, stejně jako u odměn by užívání trestů nemělo být lehkomyšlné. Ukládání trestů má svoje důvody a na vychovávaného mají působit tak, aby se ze svého chování poučil a neopakoval své jednání.

Průcha uvádí tři funkce:

- 1) **Informační:** dítě by mělo být informováno o nesprávném chování.
- 2) **Motivační:** navozuje u dítěte motivační konflikt, pocit neúspěchu.
- 3) **Vyjádření negativního osobního vztahu mezi rodičem a dítětem:** vychovávaný chápe trest jako projev osobní nedůvěry, nerespektování vztahu.⁹⁰

V odborné literatuře se častěji setkáváme s následujícím rozdělením funkcí trestů podle Matějčka:

1. Napravit škodu

Děti není správné trestat prací, trestáme je spíše za to, že nás jejich chování mrzí a pravděpodobně nás zklamalo, než něco rozbilo a způsobilo materiální škodu. Někdy dochází k situacím, kdy náprava škody přispívá ke spravedlnosti dítěte. Např. v situaci, kdy si dítě po sobě uklidí nepořádek, pokud má své schopnosti, opraví, co rozbilo nebo z kapesného zaplatí škodu. Je důležité, aby byly předem stanovené podmínky a bylo možné škodu napravit.

2. Zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo

Pokud určité jednání doprovází pravidelně nepříjemný zážitek, dítě si dá větší pozor, aby své chování neopakovalo. Na minulý trest pamatuje, je schopné pochopit, kdy a za jakých okolností by se mohlo dostat do podobné situace, učí se minulou špatnou zkušeností. Je důležité, aby rodiče dostatečně ukázali a vysvětlili dítěti, jaké chování a jednání je žádoucí, může se totiž stát, že se děti z minulých trestů dostatečně neponaučí. Problémem je, když schopnost dítěte učit se ze zkušenosti je výrazně snížena, příčinou mohou být různá zdravotní, psychická nebo nervová omezení.

⁹⁰ PRŮCHA, Jan; MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 252.

3. Zbavit viníka pocitu viny

Trest má také úlohu léčebnou. Je nutné, aby si dítě bylo vědomo svého přestupku a prožívalo pocit viny, jinak by byl trest pouhým aktem násilí. Důležité je pocit viny z dítěte co nejdříve sejmout a trest neodkládat, i kdyby měl být nakonec odpuštěn. Příkladem může být záškoláctví, kdy se rodiče dozví pravdu a jsou překvapeni, že jejich dítě spíše ožilo, i když dostalo trest, ve skutečnosti cítí duševní úlevu.⁹¹

3. 2. 2 Druhy trestů

Stejně jako odměny, i tresty mají svojí typologii. Když se řekne trest, často nás napadne nějaký zákaz nebo např. plácnutí přes zadek dítěti za chování, které se nám v danou chvíli nelíbilo.

Psychologové Čáp a Mareš ve své publikaci vymezily následující druhy trestů:

- „*Fyzické tresty*
- *Psychické tresty, tj. projevy negativních emocí, záporného emočního vztahu (dospělý se zlobí, křičí, vyhrožuje, mračí se, nemluví s dítětem apod.)*
- *Potrestání zákazem oblíbené činnosti (jít ven za kamarády, sledovat televizní pořad, účastnit se činnosti oddílu) nebo donucení k neoblíbené činnosti (např. úklidové práce, ve škole mnohonásobné opisování).*“⁹²

Typologií trestů se zabývají také Nováčková a Nevolová. Autorky k výše uvedeným druhům uvádí také samotné vykázání dítěte, což znamená, že ho rodiče pošlou do jeho pokoje. Dalším trestem je trestání prací. Dítě by nemělo být trestáno prací, mnoho rodičů tento trest často využívají ve svůj prospěch, kdy nakážou dítěti např. uklízet koupelnu po dobu jednoho měsíce. Za trest se považuje i samotné křičení, nadávky nebo zahanbování dítěte rodiči. Další skupinou trestů jsou tresty ve škole, kdy dítě dostane např. více domácích úkolů než ostatní.⁹³

⁹¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 36-41.

⁹² ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele.* Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 253.

⁹³ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti.* 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 236-237.

3. 2. 2. 1 Fyzické tresty

Fyzické trestání předpokládá, že působí zastrašovacím způsobem a vyvolává v jedincích strach, který vede k tomu, aby se neopakovalo nežádoucí chování. Strach ale působí jen omezenou dobu, potrestání cítí hlubokou frustraci, vztek nebo touhu po pomstě. Fyzické trestání v některých případech může vyústit až do tělesného týrání dítěte.⁹⁴

Tělesný trest je „úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek. Za tělesný trest jsou obecně považovány: facka, pohlavek, výprask rukou či jiným předmětem, kopanec, rána pravitkem nebo ukazovátkem, odhození, třesení, praštění hlavou o zed', štípání až vytrhávání vlasů, kroucení ušním boltcem, údery různými předměty do hlavy, škracení, stoj na hanbě v předpažení, klečení, kliky a dřepy, kroucení ruky, píchání špendlíkem, přivazování ke stolu, svazování končetin apod.“⁹⁵

Matějček považuje tělesný trest za jednoduchý a primitivní výchovný zásah. Všechny fyzické tresty bychom neměly házet do jednoho pytle. Je velký rozdíl, pokud pláceme dítě přes ruku nebo dostane výprask pomocí nějakého předmětu. Je důležité si určit jasné hranice, kde končí „výchovný zásah“, a kde začíná docházet k závažnějším činům.⁹⁶

Tělesné týrání na jedincích poznáme např. mnohočetnými modřinami, škrábanci po těle, opakovanými zlomeninami nebo popáleninami.⁹⁷

Fyzický trest porušuje tělesnou integritu dítěte a brzdí jeho vývoj osobnosti. Může vést k agresivnímu chování v budoucnu, jelikož dítě vidí a má pocit, že tyto způsoby jsou pravděpodobně v pořádku. Pomyslí si: když může někdo udeřit mne, proč bych já nemohl druhé. Pro dítě jsou tyto prostředky stresující, u facek a ritualizovaných výprasků zároveň chybí spravedlnost a srozumitelnost potrestání. Týrání také způsobuje obtíže v komunikaci, zvýšenou úzkost dítěte nebo útky z domova.⁹⁸

Severe ve své publikaci uvádí, že asi 10 % rodičů ve výchově tělesné tresty využívá, 20 % rodičů své děti nikdy neudeřili a asi 70 % příležitostně dítěti napláca přes zadek, ale svého chování spíše litují a zpětně by situaci vyřešili jinak.⁹⁹

⁹⁴ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 254-255.

⁹⁵ LOVASOVÁ, Lenka a SCHMIDOVÁ, Kateřina. *Tělesné tresty*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 7.

⁹⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 100-102.

⁹⁷ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2004, s. 41-42.

⁹⁸ LOVASOVÁ, Lenka a SCHMIDOVÁ, Kateřina. *Tělesné tresty*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 7.

⁹⁹ SEVERE, Sal. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Vyd. 3. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2014, s. 116.

3. 2. 2. 2 Psychické tresty

Psychický trest znamená „*odepření projevů lásky, kladného emočního vztahu; chladné, odměřené chování k dítěti, výčitky, vyhrožování a odepření kladného emočního vztahu. Např. když matka odmítá s dítětem mluvit, dívá se na něj přísně a vyčítavě.*“¹⁰⁰

Odborníci se často shodují, že psychický trest je mnohdy horší než fyzické tresty. Existuje řada výzkumů, kdy výsledky ukazují, že děti zažívají pocity viny, formuje se labilita, cítí se morálně méněcenní a docházet může až k psychosomatickým obtížím.¹⁰¹

Mezi konkrétní, a především nepříjemné psychické tresty bychom zařadili:

- „*Vysmívání, ironizace, sarkasmus, zesměšňování (navíc před publikem) – jde o těžký útok sebevědomí, sebehodnocení („Ty jsi ale trdlo.“)*
- *Výhrůžky opuštěním či zvětšováním psychické vzdálenosti mezi dítětem a rodičem („Jestli nepřestaneš, skončím v blázinci.“)*
- *Naříkavé výtky, ironie, obviňování („Proč mi to pořád děláš?“)*
- *Trestání mlčením, nekomunikací, nevšímavostí*
- *Řvaní, nadávky, vulgarity a křik*
- *Zastrašování („Počkej, až přijde táta domů.“)*.¹⁰²

3. 2. 2. 3 Zákaz oblíbené činnosti

Pokud trestáme zákazem oblíbené činnosti, je nutné zvážit, zda zákaz nevede k omezení, které je pro život a vývoj dítěte velmi důležitý. Může se jednat o zákaz účasti v zájmovém kroužku nebo ve sportovním oddílu. Dítě je v tomto případě zbavováno správného a vhodného způsobu využívání volného času, bere se mu činnost, která mu pomáhá rozvíjet důležité aspekty osobnosti.¹⁰³

3. 2. 2. 4 Úkol navíc

Trestat děti úkolem navíc se na první pohled může zdát jako dobré řešení, ve skutečnosti je to naopak. Dochází k narušení motivace vykonávat onu práci nebo se učit v budoucnu. Trest je proto z hlediska vývoje dítěte a jeho výchovy nevhodný.¹⁰⁴

¹⁰⁰ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 255.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 256.

¹⁰² JEŽKOVÁ, Zuzana, KRTIČKOVÁ, Kateřina. Tresty ve výchově dětí: ano, či ne? Šance dětem [online]. 2023 [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/tresty-ve-vychove-deti-ano-ci-ne>

¹⁰³ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 256.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 256.

3. 2. 2. 5 Zahanbení

Zahanbení často snášejí děti hůře než např. fyzické tresty. Zřídka takové jednání vede k tomu, aby dítě upravilo své nežádoucí chování tak, aby se vyhnulo posměchu. Posměšky k vychovávanému nesklízí pro věci, ale nápadností v tělesném zjevu, v činnosti nervového systému a nedostatku inteligence. V podstatě trestáme dítě za něco, za co nemůže, ale je určeno z biologického hlediska.¹⁰⁵

3. 2. 3 Důvody trestání

Když se zamyslíme nad tím, proč děti trestáme, napadne nás pravděpodobně nějaký prohřešek. Onu tomu tak ve skutečnosti je, ale existuje řada konkrétních důvodů.

Nejčastěji jsou děti trestány za jejich neposlušnost, tedy, když udělaly něco, co se nám nelíbilo, nebo co měly zakázané. S tím souvisí zlobivost dětí, které např. mohou dělat nepořádek, rámus, nebo dokonce poškozovat a ničit předměty. U větších dětí se může vyskytovat agrese, zanedbávání povinností, pozdní příchody domů, lhaní nebo podvádění.¹⁰⁶

Někteří rodiče trestají děti např. i za špatné známky ve škole. V některých případech je tento trest možná i na místě, ale je vhodné se primárně seznámit se situací a důvody, proč k tomu došlo. A místo trestu zkusit zvolit jiný alternativní způsob k nápravě.

Mnohočetně trestáme ve chvíli, kdy si už nevíme rady a cítíme se bezmocní, především v případě tělesných trestů. Dochází k tomu také ve chvíli, kdy dítě nevnímá svoje neadekvátní chování za prohřešek i přes mnohočetné varování a vysvětlování, že porušil nastavená pravidla. Trestání může být projevem racionalizace rodičů, aby sami sebe ospravedlnili.¹⁰⁷

3. 2. 4 Pozitiva a rizika trestů

Trest jako výchovný prostředek s sebou nese řadu pozitiv, ale také rizik v rámci působení na osobnost vychovávaného.

Pozitivem může být to, že pokud potrestáme dítě, je to z důvodu, aby se nežádoucí chování v budoucnu neopakovalo.¹⁰⁸

¹⁰⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 96.

¹⁰⁶ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče.* Praha: Portál, 2013, s. 32.

¹⁰⁷ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky.* Psyché (Grada). Praha: Grada, 2004, s. 37-38.

¹⁰⁸ MERTIN, Václav. *Výchova bez trestů.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, s. 32.

V některých případech může dojít k závažnému porušení pravidel nebo neakceptovatelnému chování. V takovém případě volíme tresty pro to, aby jedinec nebyl nebezpečný sám sobě, druhým v jeho okolí a společnosti. Je důležité si uvědomit, jaké chování je přijatelné a jaké nepřijatelné.

Langmeier vyčlenil tři pozitivní účinky trestů:

- 1) Trest pomáhá dítěti poznávat, co je správné a nesprávné a pochopit, co znamená, když dospělý řekne „ne“ a „nesmíš“.
- 2) Trest pomáhá potlačit nežádoucí chování, především v situacích, které jsou nebezpečné a naléhavé, např. zabránit dítěti, aby vběhlo do silnice nebo ubližovalo druhým. Trest může přimět dítě, aby vyzkoušelo jiné formy chování, jednání a nesprávné chování potlačit.
- 3) Pokud rodič vynechá trest, může sloužit jako forma odměny.¹⁰⁹

Trest jako výchovný prostředek má spíše více negativních důsledků než těch pozitivních při jeho užívání ve výchově.

Pokud je dítě hojně trestáno, v budoucnu se může projevit řada problémů. Dítě je v životě nejisté, nedůvěřivé, mohou být diagnostikovány různé poruchy chování, osobnosti, jedinec v dospělosti může týrat a zneužívat svého partnera nebo potomka. Velkým problémem jsou závislosti, na alkoholu nebo různých omamných látkách. Jedinec má často špatné zdravé sebehodnocení a těžko navazuje pozitivní vztahy ve společnosti.¹¹⁰

„Tresty vyvolávají emoční zranění a určité typy reakcí, které mohou přetrvávat a stát se součástí „osobnostního profilu“ trestaného dítěte. Záleží na tom, jak často je dítě trestáno, o jaké tresty jde, zda jsou či nejsou přítomny i jiné, pozitivní způsoby komunikace a výchovy, a na dalších okolnostech.“¹¹¹

Tresty mohou být důsledkem moci, autorativního chování. Rodiče často bez toho, aniž by si to sami někdy uvědomovali, přenáší mocenský model. Pro dítě se tresty mohou jevit jako legalizace násilí, ukazují, že konflikty se mohou řešit násilím – to ale jednoznačně není přijatelný prostředek, jak nežádoucí situace řešit.¹¹²

Tresty dětem do určité míry ulehčují nezodpovědné chování. Některé děti si časem navyknou na trestání, a pokud dojde k nevhodnému chování, nemusí se snažit ho adekvátně

¹⁰⁹ LANGMEIER, Josef a KREJČÍKOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché. Praha: Grada, 2006, s. 265.

¹¹⁰ LOVASOVÁ, Lenka a SCHMIDOVÁ, Kateřina. *Tělesné tresty*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 12.

¹¹¹ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 252.

¹¹² Tamtéž, s. 252-253.

napravit, protože předem vědí, že přijde trest. Děti se tak neučí, jak řešit dané situace nebo být vůči ostatním ohleduplnější. Dobrým příkladem může být dítě, které se vrátí domů později, než bylo domluveno s rodiči, dítě od nich po příchodu dostane pár „výchovných“ facek, aniž by vysvětlilo, jaký mělo důvod dorazit domů déle. Toto chování vede k tomu, že když nastane stejná nebo podobná situace v budoucnu, dítě neví, zda dodržet dohodu nebo těch pár facek vydržet.¹¹³

Tresty budují pocit strachu, pokud se nepříjemný trest neustále opakuje, dítě se mu snaží za každou cenu vyhnout, prostřednictvím lhaní nebo zapírání a je ohrožen jeho morální vývoj. Tresty mohou vytvářet prostor pro kontrolu, časem dítě může začít cítit vůči rodičům křivdu, která brání nápravě chování. Užívání trestů narušuje vztah mezi dítětem a rodičem, ale i vztah dítěte k sobě samému. Dítě se cítí méněcenné, má nízkou sebeúctu a přestává si vážit sám sebe, i druhých. Tresty často nevedou k zodpovědnosti, protože směřují pozornost na důsledky trestu, nikoliv na důsledky chování dítěte.¹¹⁴

Užívání fyzických trestů se může postupně proměňovat ve skutečné týrání dítěte, které mu může způsobit újmu na zdraví. Pokud je rodič zvolí ve své výchově, měly by být užity co nejméně, výjimečně nebo symbolicky.¹¹⁵

Ve chvíli, kdy se dospělí stanou rodiči, přesvědčení, které si dali před narozením potomků se může velmi rychle změnit, především v neočekávaných a nepředvídatelných situacích. Užívání trestů v hojné míře nepovede k důsledné nápravě i přesto, že vychovávaný se nechová podle představ rodičů. Je nutné si předem nastavit hranice a pravidla, která by měla všichni dodržovat, a pokud dojde k jejich porušení, je důležité navrhnout adekvátní trest, který si jedinec zaslouží. Myslím si, že volba určitých trestů je v některých případech na místě, dítě si uvědomí, že se nechovalo správně, pokud došlo ke adekvátnímu užití, nemělo by to zanechat závažné důsledky a zabránit jedinci v opakování nežádoucího chování.

3. 2. 5 Pravidla trestání

Využití trestu jako výchovného prostředku se pro mnohé trestající může zdát zcela jednoduché a jednoznačné, ale i samotný trest ve výchově má pravidla a hranice, které by se měly dodržovat v co největší míře, aby trest splnil svoje funkce.

¹¹³ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 254-255.

¹¹⁴ Používáte ve výchově odměny a tresty? Dětská psychologička radí, co funguje lépe. *Woman style: časopis o moderním životním stylu*. [online] [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.womanandstyle.cz/pouzivate-ve-vychove-odmeny-a-tresty-detska-psycholozka-radi-co-funguje-lepe/>

¹¹⁵ LANGMEIER, Josef a KREJČÍKOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché. Praha: Grada, 2006, s. 266.

Říčan vymezil několik pravidel, na které bychom měli jako rodiče při užívání trestů myslet. Jsou to pravidla:

- 1) **Trest musí být srozumitelný:** dítě musí vědět, za jaké nežádoucí chování je trestáno.
- 2) **Trestání má mít předem daná pravidla:** dítě by mělo vědět, jaké má povinnosti, co smí a nesmí, jaké tresty za jaké konkrétní činy budou následovat.
- 3) **Spravedlnost v očích dítěte:** pokud rodič trestá za nesplněný úkol, které dítě nezvládlo nebo nevykonalo, je nutné se ujistit, zda mělo dostatečně vyvinuté schopnosti k dokončení.
- 4) **Přiměřená přísnost:** dítě by mělo být potrestáno co neadekvátněji, míra by měla odpovídat závažnosti trestu.
- 5) **Správné načasování:** trest by měl následovat v okamžiku, kdy dojde k porušení pravidel nebo neadekvátnímu chování, protože odkládání trestu snižuje jeho účinnost.
- 6) **Přesnost vymezení trestu:** dítě by mělo vědět, co trest znamená, co má udělat.
- 7) **Trest má být, pokud možno logický, „přirozený“:** trest by měl vyplývat z toho, co dítě udělalo špatně, např. když se s rodičem dohodli a dítě to nesplnilo.
- 8) **Respektovat individualitu dítěte:** na každého různý trest působí odlišně.
- 9) **Dobře trestat může jen ten, kdo miluje:** dítě by si mělo být vědomo, že ho trestáme neradi, ale svým prohřeškem porušil dohodu a následuje důsledek.
- 10) **Myslet na odpuštění:** je nutné, aby prohřešky dětí rodiče dokázali odpouštět, protože sám vychovávaný se musí zbavit pocitu viny.¹¹⁶

Krátké a výstižné vymezení pravidel trestání ve své publikaci popsal Severe, jsou to následující pravidla:

- 1) Vybírejte takové tresty, které postihnou vaše dítě, nikoliv vás.
- 2) Používejte takové tresty, které se snadno provádějí, budete ve výchově důslednější.
- 3) Volte tresty odpovídající závažnosti přestupku.
- 4) Mírné tresty jsou účinnější než přísné.
- 5) Dbejte na vhodné používání zákazů.
- 6) Netrestejte v hněvu, nejde o pomstu.¹¹⁷

¹¹⁶ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytré a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013, s. 33-37.

¹¹⁷ SEVERE, Sal. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Vyd. 3. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Rádcí pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2014, s. 115.

Ačkoliv se Čapek ve své publikaci zabývá odměnami a tresty spíše ze školského hlediska, myslím si, že jeho čtyři zásady trestání jsou uplatnitelné i ve výchově v rodině a jeví se jako ty nejdůležitější. Jsou to zásady:

- 1) **Přesné vymezení pravidel** – dítě by předem mělo znát nastavená pravidla, pokud dojde k nežádoucímu chování.
- 2) **Úměrnost trestu** – trest by měl odpovídat nežádoucímu jednání, menší nebo větší tresty nepřinesou správnou účelnost.
- 3) **Stejná spravedlnost pro všechny** – pokud jsou v rodině sourozenci, pro oba platí stejná pravidla, pokud nebylo předem domluveno jinak.
- 4) **Trest jako cesta k nápravě.**¹¹⁸

Psycholog Matějček vyčlenil pět skupin dětí, které nezasluhují trest, protože za své nežádoucí chování ve své podstatě nemohou. Mezi tyto skupiny patří:

- 1) Dítě, které trpí jakoukoliv vrozenou nebo získanou vadou: tato znevýhodnění omezují pohyblivost dítěte, může špatně vidět nebo slyšet a je důležité zabránit pocitům méněcennosti a nalézt takové činnosti, které bude jedinec smět navzdory svým schopnostem vykonávat.
- 2) Nemocné dítě: v mnohých případech dochází k tomu, že rodiče trestají dítě za příznaky choroby, a ne za mravní přestupek.
- 3) Dítě s poruchami řeči: je důležité dítě netrestat za horší prospěch, ale změnit atmosféru doučování, nastolit povzbuzovací prostředky a dodat dítěti sebedůvěru a důvěru v osoby, které mu chtějí pomoci.
- 4) Dítě se sníženým nadáním: trestat děti za špatné známky nemůžeme brát na lehkou váhu, nejdříve je důležité zjistit, proč se hůře učí, a poté nalézt řešení. Odměnou může být ocenit u dítěte snahu.
- 5) Dítě, které trpí následky drobných poškození mozku: řadí se sem děti, které nevydrží při práci být v klidu a sedět na místě, protože je ruší různé podněty okolo. Zde platí zásady, kdy je potřeba dítěti porozumět, vycházet z jeho obtíží a zaměřit se na jeho individuální schopnosti a možnosti.¹¹⁹

¹¹⁸ ČAPEK, Robert. *Odměny a tresty ve školní praxi: kázeňské strategie, zásady odměňování a trestání, hodnocení a klasifikace, podpora a motivace žáků*. 2., přeprac. vyd. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2014, s. 59.

¹¹⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015, s. 62-70.

3. 2. 6 Alternativy trestů

První možností, jak přistupovat k jedincům, kteří se dopustili nežádoucího chování je tzv. Metoda přirozených důsledků. Jde o „*postup, kdy po nevhodném chování nebo činu následuje něco, co může dítě pochopit jako přirozený a nežádoucí následek toho chování nebo činu, a ne jako projev vychovatele libovůle. Pomáhá dítěti pochopit, co vlastně učinilo, jaký dosah má jeho chování či jednání a že je zdůvodněné přispět k odčinění toho, co se stalo. Dítě svým pochopením, emočním zážitkem i činností prožívá význam hodnot, které byly narušeny. Přirozenou cestou se učí morálnímu chování a jednání.*“¹²⁰

Narozdíl od trestů se s důsledky dá pracovat. Existují přirozené a sociální důsledky. Přirozené důsledky přicházejí samy od sebe, bez dalších zainteresovaných osob. Např. pokud jedinec přijde později domů a zmešká důležitou rodinou večeří. Tyto důsledky navíc mohou souviset s přírodními zákonitostmi, kdy děláme jednu činnost a tu další musíme odložit. Sociální důsledky jsou jakousi újmu, která konkrétním činem dopadne i na další osoby – rozbití oblíbené věci matky. Je důležité, aby dospělý ukázal tuto možnost chování dětem, které se naučí napravovat chyby a rozvíjet své dovednosti. „*Dospělý má roli průvodce, strážce řádu a komunikace je zaměřená na to, co je možné v dané situaci dělat, jak ji napravit, dítě neprožívá strach jako u trestání, ale naopak přijetí, porozumění a podporu.*“¹²¹

Často se stává, že pokud jsou dospělí svědky nežádoucího chování dítěte, místo přirozených důsledků volí okamžitý trest. Např. pokud dítě vylije doma sklenici vody, dostane od rodiče pohledek a zároveň si dospělý sám uklidí nepořádek, které dítě způsobilo. To je špatná reakce a náprava se stává trestem. Namísto fyzického trestu by si dítě mělo po sobě uklidnit. Je nutné s dítětem komunikovat a vysvětlovat mu, co bude následovat. Respektující přístup by proto zněl následovně: „*Ted' je potřeba čaj utřít, než steče na zem a polepí podlahu. Hadr je na dřezu. Zvládneš to sám nebo to utřeme spolu?*“¹²²

Pozornost bychom měli věnovat nikoliv na dotyčného, který prohřešil, ale co uděláme po nežádoucím chování. Trestání se zaměřuje na proviněnou osobu, o jehož trestu rozhoduje jakási autorita, která narušuje vzájemné vztahy mezi ním a dítětem. Pokud bychom chtěli zvolit respektující způsob, který vychází z toho, co se stalo a zaměřuje se na nápravu, musíme to udělat za spoluúčasti dítěte. V tomto případě dospělý poskytuje potomkovi podporu. Prvním krokem je zastavit agresi neagresivním způsobem. Namísto věty, *Co to děláš*, použijeme *Stop!*

¹²⁰ ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 256-257.

¹²¹ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 240-241.

¹²² Tamtéž, s. 243.

V některých případech dochází k situacím, kdy je na místě jednat urychleně, např. pokud chceme odtrhnout děti od sebe, když dítě běží do silnice, využíváme sice fyzickou převahu, ale nejde o agresi, při ní chceme způsobit bolest. Druhým krokem je zvládnout své vlastní emoce, to znamená, že předtím, než podnikneme určité kroky, je zapotřebí dát si čas na rozmyšlenou a nejednat v afektu. Třetím a zásadním krokem je empatie k dítěti samotnému. Je důležité dát najevo, že emoce dětí jsou pro nás důležitější než jeho prohřešek. Respektujícím způsobem komunikace např. zvolíme následující větu: „*Ráda bych věděla, jak k tomu došlo.*“¹²³

Pokud dojde k nežádoucímu chování, měli bychom jako dospělý s dítětem probrat řešení nápravy. Často rodiče reagují následujícím způsobem: „*prohřešek – domluva – trest. Často se nejdříve domlouvá, když to nezabere, přichází trest. Účinnějším postupem může být: prohřešek – spoluúčast – náprava. Na začátku je dobré shrnout problém a vyzvat dítě ke spoluúčasti na jeho řešení (Ten mobil je rozbitý. Tak co teď s ním?).*“¹²⁴

Z kapesného se děti mohou podílet na úhradě škod, které způsobí. Pokud např. něco rozbijí, měly by děti přispět na náhradu škody, buď celou částkou nebo jen částí. Je dobré zmínit, že kapesné by neměly děti dostávat za odměnu, stejně jako by nemělo být přerušované za trest. Jde o hodnotu, na kterou se předem rodič a dítě společně dohodnou a nesouvisí s dobrým prospěchem nebo plněním povinností.¹²⁵

Ve chvíli, kdy žádná varianta nepřináší změny, je nutné zavést opatření. Vychovávající se snaží nalézt takové řešení, které vyhrocené události nezhoršují a musí chránit sebe, své potřeby a zájmy, včetně těch dětských. Opatření by mělo mít dočasnou lhůtu trvání a rozhodnutí bychom měli zkonzultovat společně s dítětem. Díky tomu bude mít větší motivaci chovat se příště správně a dodržovat stanovená pravidla, dospělý takto ukazuje, že dítěti dáváme šanci napravit chování jiným způsobem než běžnými tresty. Respektující přístup dospělého by zněl následovně: „*Až si budeš jistý, že budeš dodržovat naše pravidla, můžeš přijít a zase se zapojit do hry. Je to na tobě.*“¹²⁶

¹²³ NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021, s. 241-242.

¹²⁴ Tamtéž, s. 245-246.

¹²⁵ Tamtéž, s. 247.

¹²⁶ Tamtéž, s. 250-251.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Metodologie výzkumu a jeho vymezení

Druhou částí diplomové práce je praktická část v podobě výzkumného šetření, které je zcela v kompetenci výzkumníka.

V této části práce je popsán cíl výzkumu, vymezení výzkumného problému, výzkumného nástroje neboli metody výzkumu, přiblížena je charakteristika výzkumného souboru, a nakonec jsou formulovány výzkumné otázky a hypotézy, které se poté statisticky ověřují.

Následující kapitola, která je součástí praktické části obsahuje výsledky výzkumných šetření a interpretaci získaných dat včetně samotného předvýzkumu a verifikace hypotéz. Na závěr je popsána interpretace výzkumu.

4. 1 Cíl výzkumu

Na samotném začátku zahájení výzkumného šetření byl stanoven cíl výzkumu. Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda existují rozdíly ve způsobech odměňování a trestání v menších obcích a ve městech u jednotlivých rodin.

Zároveň byl zvolen dílčí cíl výzkumu. Úkolem bylo zjistit, jaké odměny a tresty rodiče považují za přijatelné a jaké za nepřijatelné a jaké odměny a tresty ve výchově využívají nejvíce.

4. 2 Vymezení výzkumného problému

Po zvolení cíle výzkumu, byl vymezen výzkumný problém. „*Výzkumný problém by měl být formulován zcela konkrétně, jednoznačně, pokud možno v tázací formě a musí implikovat možnost empirického ověřování.*“¹²⁷ „*Je základem, od kterého se odvíjí všechny další kroky, kdy si v úvodu výzkumník stanoví i koho chce zkoumat, kdy a v jakých situacích ho chce zkoumat.*“¹²⁸

Výzkumným problémem diplomové práce je následující tázací věta: Jaké jsou rozdíly v užívání odměn a trestů rodiči v menších obcích a ve městech u jednotlivých rodin?

¹²⁷ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2007, s. 17.

¹²⁸ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000, s. 13.

4. 3 Přehled výzkumných otázek

K metodologii výzkumu a dotazníkovému šetření se dále stanovily výzkumné otázky. Znamená to, že se volí „jev, k němuž se bude výzkumník v průběhu výzkumu vztahovat. Otázky se mohou na základě sesbíraných dat postupně upřesňovat a měnit.“¹²⁹

V této práci bylo stanoveno pět výzkumných otázek (VO), které zní následovně:

VO1: Jaký výchovný styl volí rodiče různého věku nejvíce?

VO2: Jaké odměny a tresty rodiče využívají nejvíce?

VO3: Jaké odměny a tresty považují rodiče za přijatelné, jaké za nepřijatelné?

VO4: Je rozdíl v tom, jak jsou trestány dívky a chlapci?

VO5: Jaký názor mají rodiče na zavedení sankcí při užívání fyzických trestů?

4. 4 Přehled hypotéz

V další fázi výzkumu po stanovení výzkumných otázek bylo nutné formulovat hypotézy. „Hypotéza je tvrzení a vyjadřuje se oznamovací větou. Na konci výzkumu musíme toto tvrzení přijmout (je to pravda) nebo vyvrátit (není to pravda). Hypotéza vyjadřuje vztah mezi dvěma tvrzeními a musí se dát testovat (empiricky zkoumat). Mezi proměnnými vyjadřují rozdíly, vztahy nebo následky.“¹³⁰

V této diplomové práci bylo vymezeno následujících pět hypotéz, které se vyznačují zkráceně písmenem H a číslem:

H1: Výchova dětí v menších obcích je založena více na trestech než výchova dětí ve městech.

H2: Finanční odměnu považují rodiče za více nepřijatelnou než materiální/hmotný dárek.

H3: Rodiče považují fyzické tresty za více nepřijatelné než psychické tresty.

H4: Chlapci jsou trestáni přísněji než dívky.

H5: Rodiče ve městech více než rodiče v menších obcích souhlasí s tím, aby byly fyzické tresty právně sankcionovány.

¹²⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 112-160.

¹³⁰ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000, s. 52-53.

4. 5 Metoda výzkumu

Výzkumné šetření diplomové práce bylo prováděno prostřednictvím kvantitativního výzkumu. Základní pedagogický výzkum má několik následujících fází: stanovení výzkumného problému, formulace hypotéz, jejich následné testování/ověřování a prezentace dat, závěrů, které vyplývají z výzkumu.¹³¹

„Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. Konstruované koncepty zjišťujeme pomocí měření, v dalším kroku získaná data analyzujeme statistickými metodami s cílem je explodovat, popisovat, případně ověřovat pravdivost našich představ o vztahu sledovaných proměnných.“¹³²

Metodou kvantitativního výzkumu bylo dotazníkové šetření pomocí dotazníku. Metoda má značnou výhodu v tom, že pomocí ní můžeme získat za krátký časový úsek velké množství dat od cílové skupiny respondentů. Nevýhodou může být omezené množství získání objektivních informací a dalších podrobností k jednotlivým odpovědím.

Gavora vymezil základní terminologie dotazníku následovně: *„dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Je nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů a je určen především pro hromadné získávání údajů o velkém počtu odpovídajících. Osoba, která vyplňuje dotazník se nazývá respondent. Jednotlivé prvky se nazývají otázky, někdy také položky. Zadávání dotazníku se nazývá administrace. Dotazník by měl mít přesnou formulaci konkrétního cíle.“¹³³*

Chráška definoval dotazník jako *„soustavu předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“¹³⁴*

Otázky/položky v dotazníku se dělí podle stupně otevřenosti a základním rozdělením jsou otázky otevřené, uzavřené a polouzavřené. Otevřené otázky dávají respondentům volnost v jejich odpovědi, kdy si nevybírají z předem hotových alternativních odpovědí stanovené výzkumníkem (např.: Kolik je Vám let?). Uzavřené položky naopak nabízí již hotové předem stanovené odpovědi, ze kterých si respondenti musí vybrat pro ně tu nejvhodnější variantu (např. Využíváte ve výchově odměny a tresty jako výchovné prostředky? Odpovědi: Určitě ano,

¹³¹ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2007, s. 12.

¹³² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 42.

¹³³ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000, s. 99.

¹³⁴ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2007, s. 163.

Spíše ano, Je to tak mezi, Spíše ne, Určitě ne). Polouzavřené otázky fungují na principu alternativní odpovědi, poté ještě žádají důvod jejich volby v podobě otevřené položky (např.: Jakého pohlaví jsou Vaše děti? Navazující otázka: Pokud máte děti odlišného pohlaví, odměňujete a trestáte je stejně nebo rozdílně?).¹³⁵

Dále se setkáváme se škálovanými otázkami. „*Škálování se uskutečňuje různými druhy posuzovacích škál. Posuzovací škála je nástroj, který umožňuje zjišťovat míru vlastnosti jevu nebo jeho intenzitu. Posuzovatel vyjadřuje svoje hodnocení určením polohy na škále.*“¹³⁶ Příkladem může být otázka: Jak často ve výchově volíte následující druhy odměn? Možnosti: Velmi často, Dost často, Občas, Zřídka, Nikdy.

Dotazník k diplomové práci na téma Odměny a tresty ve výchově dětí středního školního věku v menších obcích a ve městech byl vytvořen prostřednictvím online formy služeb Google, konkrétně Google formuláře. Obsahoval 16 položek a byl zcela anonymní. Dotazník byl zkonstruován jednou otevřenou otázkou, jedenácti uzavřenými otázkami a čtyřmi škálovanými položkami, kdy respondenti volili pro ně tu nejvhodnější možnost. Tyto položky byly sestaveny stylem, kdy respondenti měli vypsány druhy odměn a trestů a měli podle škály určit do jaké míry se shodují se zvolenými možnostmi. V práci se objevily dvě varianty: 1 = velmi často, 2 = dost často, 3 = občas, 4 = zřídka, 5 = nikdy; 1 = zcela souhlasím, 2 = spíše souhlasím, 3 = je to tak mezi, 4 = spíše nesouhlasím, 5 = zcela nesouhlasím. Jedna položka byla vyhrazena pouze pro určitou skupinu osob na základě odpovědi na jednu z položek, jde tzv. o filtrovací položku. První tři otázky byly zaměřeny na faktografické údaje o respondentech, kteří byli dotazováni na svůj věk, pohlaví a nejvyšší dosažený stupeň vzdělání. Následující otázky byly pokládány za účelem cíle a výzkumného problému diplomové práce.

Sběr dat se uskutečňoval především rozesláním odkazu na dotazník online formou přes sociální síť Facebook a dalších a prostřednictvím elektronické pošty v podobě e-mailu přes bližší známé a jejich další blízké z okolí, kteří spadali do cílové skupiny respondentů. Pár dotazníků bylo rozdáno i písemnou formou do okolí místa bydliště, jejich návratnost byla ale velmi nízká. Časová dotace sběru dat byla v období od 15. dubna 2024 do 20. května 2024. Následovně probíhalo zpracovávání dat z výzkumného šetření.

¹³⁵ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000, s. 102-104.

¹³⁶ Tamtéž, s. 88.

4. 6 Charakteristika výzkumného vzorku

„Předmětem výzkumu jsou jevy (osoby, věci, procesy), které se nazývají subjekty výzkumu. Všichni lidé, o kterých chce výzkum získat informace, tvoří základní soubor (populaci) Vymezení základního souboru musí být přesné. Je to proto, aby bylo jasné, na koho se výsledky výzkumu vztahují.“¹³⁷

Pro výzkum diplomové práce byla zvolena konkrétní cílová skupina osob. Výzkumným souborem byli všichni rodiče – ženy i muži, kteří mají jedno nebo více dětí středního školního věku. Vágnerová do této skupiny zařazuje děti od 9 do 11-12 let.¹³⁸

Někteří odborníci do skupiny středního školního věku zařazují děti již od 8 let, proto jsem se rozhodla do výzkumu zařadit i rodiče, co mají děti ve věku osmi let z důvodu většího množství dostupných respondentů.

¹³⁷ GAVORÁ, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000, s.59.

¹³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, s. 267.

5 Výsledky výzkumných šetření a jejich interpretace

5.1 Předvýzkum a jeho odraz ve výzkumu

Než byl zahájen samotný výzkum naostro, byl proveden tzv. předvýzkum. „V předvýzkumu si výzkumník ověřuje nosnost výzkumného nástroje. Předvýzkum se uskutečňuje na malém souboru lidí. Cílem je zjistit, zda výzkumný nástroj funguje a jak funguje.“¹³⁹ Např. se zjišťuje, zda respondenti rozuměli pokynům – jak postupovat, jakým způsobem vyplňovat dotazník nebo, zda rozuměli jednotlivým položkám v dotazníku tak, jak si představoval sám výzkumník.¹⁴⁰

Dotazník byl zpočátku rozeslán několika respondentům z blízkého okolí, kteří byli ochotni po případných opravách dotazník vyplnit opakovaně a napoprvé otestovat celý výzkumný soubor společně s položkami a jednotlivými odpověďmi. Samozřejmostí bylo, aby splňovali cílovou skupinu osob. Účelem bylo zjistit, zda je dotazník srozumitelný, bez gramatických chyb a je možný ho bez závažných problémů vyplnit a vyhodnotit.

Předvýzkum ukázal, že dotazník jako takový nemá žádné závažné problémy a došlo k minimálním konečným úpravám. Rozšířeno bylo několik druhů trestů (fyzické tresty – plácnutí přes zadek, přes ruku, pohlavek, postavení do kouta), jelikož fyzický trest obecně mohl každý chápat rozdílně a pro mne jako výzkumníka nemusely být odpovědi tolik přínosné. Dále byla přidána finanční odměna jako druh odměny. Již v předvýzkumu bylo patrné, že většina respondentů bude pravděpodobně odpovídat ve většině případů demokratickou výchovu jako tu, která jim vyhovuje nejvíce. Nicméně jsem se nakonec rozhodla tuto položku ve výzkumu zachovat, zda se větší množství respondentů pokusí zaškrtnout i jiný druh výchovného stylu.

5.2 Výzkumná zjištění

Na dotazník odpovědělo celkem 148 respondentů, při vyhodnocení dat bylo nutné 8 odpovědí vyřadit. Již podle zadaného věku bylo patrné, že respondentem nebyl rodič dítěte/děti příslušného věku nebo někteří u položky číslo 14, zda odměňují či trestají děti opačného pohlaví stejně nebo odlišně, zaškrtovali odpověď navzdory, že na předchozí otázku odpovídali, že mají pouze jedno dítě, tudíž se jich následující položka netýkala. Rozdáno bylo i písemné zpracování dotazníkového šetření, návratnost byla nízká.

¹³⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000, s. 69.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 69.

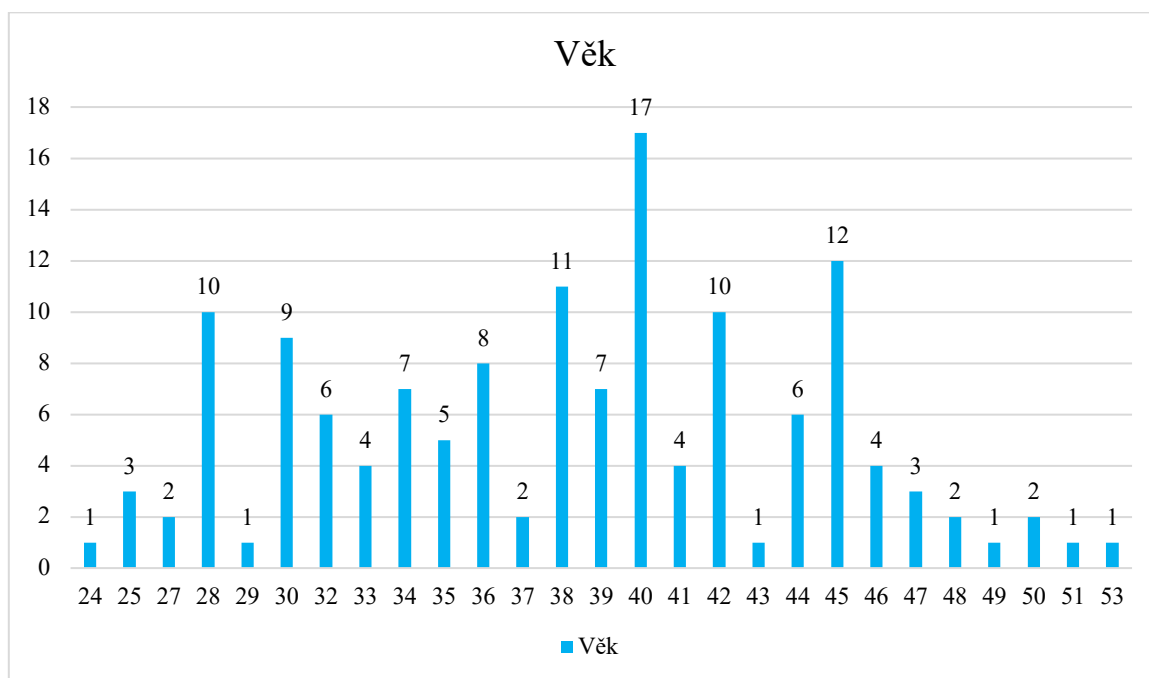
Z hlediska kvalitativního výzkumu a zvoleného výzkumného souboru, je počet odpovědí nižší, aby došlo k úplnému objektivnímu zhodnocení. Značným problémem výzkumného šetření byla velká neochota vybraných respondentů vyplnit dotazník, který nezabral více než 10 minut. Již u osob, které byli osloveni přes známé, byl znát značný nezájem podílet se na výzkumu, bohužel nikoho přinutit k vyplnění nikdo nemůže. Dotazník byl navíc umístěn na několik facebookových skupin, které byly určeny pro rodiče nebo na stránky různých měst a menších obcí. Ačkoliv některé skupiny měly nespočet tisíc přidáných osob, především dospělých, počet odpovědí nerostl nijak významně. Dokonce správci vybraných skupin měli problém odkaz na dotazník zveřejnit, tudíž můj příspěvek byl smazán dříve, než ho někdo stačil zpozorovat.

Myslím si, že počet získaných dat je přes uvedené problémy přeci jen dostačující, aby člověk mohl zhodnotit a zamyslet se nad výsledky výzkumu a samotném porovnání odměn a trestů v menších obcích a ve městech. Většina odpovědí byla značně shodná a další a další respondenti nepřinášeli řadu nových nebo odlišných názorů na jednotlivé položky. Otázkou také je, do jaké míry cílová skupina osob odpovídala zcela pravdivě, protože téma odměn je sice pozitivního rázu, ale trestů, těch, o kterých jsou dohady, jestli jsou správné nebo špatné, je podle mého názoru pro mnoho lidí citlivé téma, a i když byl dotazník anonymní, ne každý se odváží vybrat jednoznačně pravdivou odpověď.

Po uplynutí časové lhůty získávání dat byly následovně výsledky zpracovávány a vyhodnocovány prostřednictvím Google tabulek a MS Office Excel do jednotlivých tabulek a za pomoci vybraných funkcí, které vypočítaly počty odpovědí na každou položku. Po vyhodnocení dat následovalo grafické zpracování za pomoci MS Word, kdy jsem samostatně vytvořila jednotlivé navrhované grafy, a to sloupcové dvojrozměrné, pruhové a výsečové prostorové.

Výsledky výzkumných zjištění vypadají následovně:

Otázka číslo 1: Kolik je Vám let?

Graf 1: Věk respondentů

První otázka byla otevřená a faktografická, kdy jsem zjišťovala věk každého respondenta. Ti se pohybovali od 24 do 53 let. Rodiče ve věku 26, 31 a 52 se neobjevili.

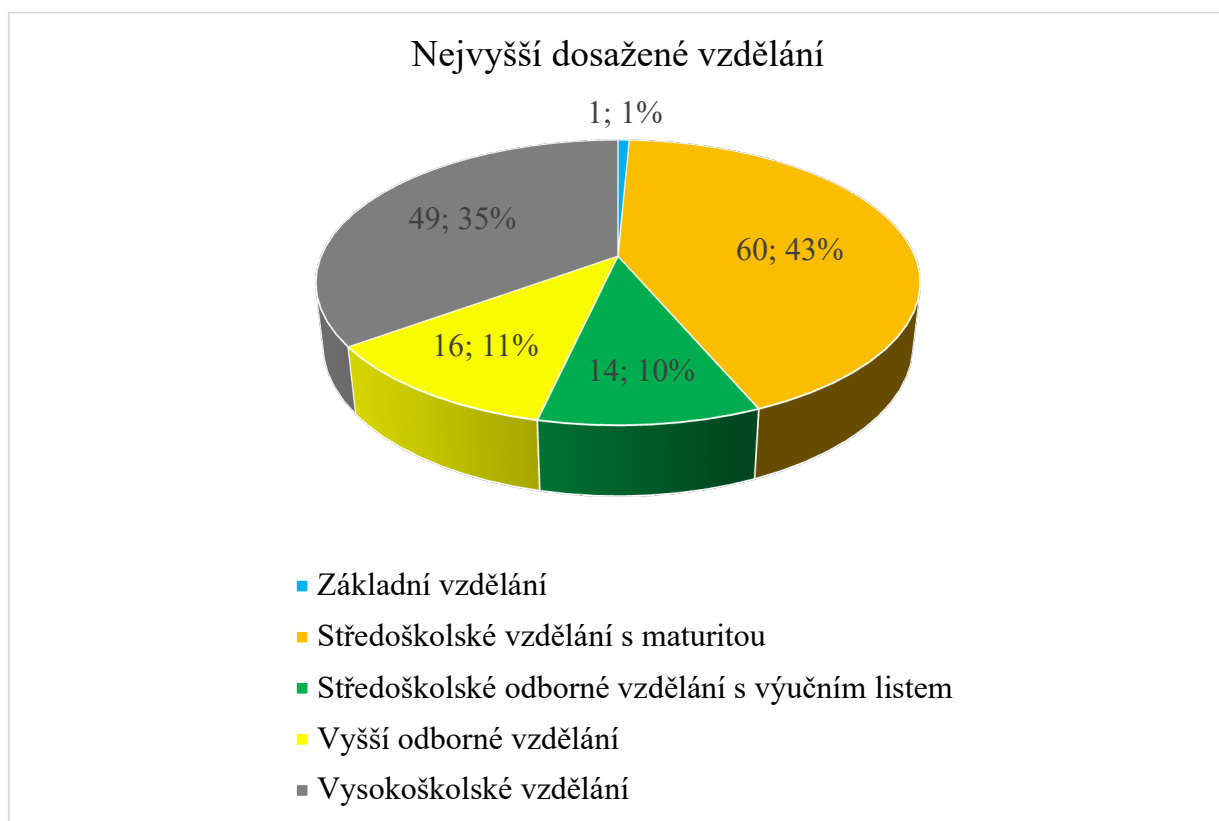
Mladí respondenti se mohli vyskytovat z důvodu, že některé ženy/muži žijí se starším partnerem/partnerkou a nemusí být biologickými rodiči, ale nevlastní matkou/otcem. Myslím si, že i tyto osoby do výzkumu patří, pokud se o děti partnera také starají a mají společnou domácnost.

Pro lepší přehled zjištěných dat jsem se rozhodla vymezip výsledky do následující tabulky, kde jsou uvedené věkové kategorie rodičů:

Věk	Počet	Věk	Počet	Věk	Počet	Věk	Počet
24	1	32	6	40	17	48	2
25	3	33	4	41	4	49	1
26	0	34	7	42	10	50	2
27	2	35	5	43	1	51	1
28	10	36	8	44	6	52	0
29	1	37	2	45	12	53	1
30	9	38	11	46	4	Celkem: 140	
31	0	39	7	47	3		

Tabulka 1: Věk respondentů

Otázka číslo 2: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

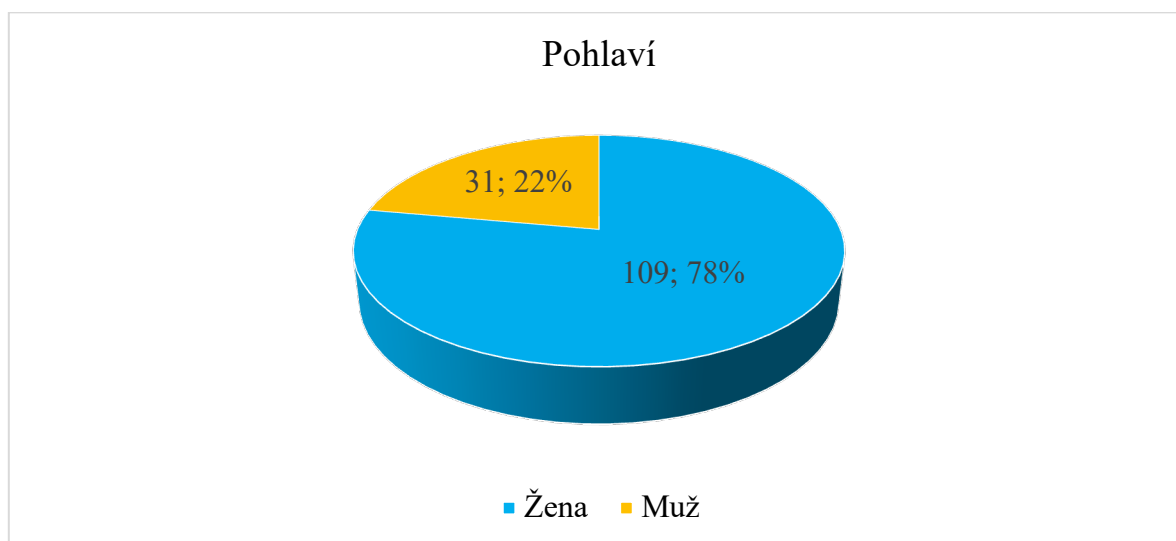
Graf 2: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Otázka číslo 2 byla uzavřená a také faktografická, kdy mne zajímalo nejvyšší dosažené vzdělání respondentů. Na výběr bylo z následujících možností: základní vzdělání, středoškolské vzdělání s maturitou, středoškolské odborné vzdělání s výučním listem, vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání.

Nejdříve se zdálo, že rodiče se základním vzděláním se výzkumu neúčastní, nakonec se našel jeden člověk, 1 %. Nejpočetnější skupinou byli respondenti, kteří mají středoškolské vzdělání s maturitou, celkem 60, 43 %. Rodičů se středoškolským odborným vzděláním s výučním listem je 14, 10 %. Vyšší odborné vzdělání mělo podobné zastoupení, celkem 16, 11 %. Rodičů s vysokoškolským vzděláním bylo celkem 49, 35 % a jednalo se o skupinu druhou nejpočetnější.

Poměr rodičů, kteří mají převážně středoškolské vzdělání s maturitou může být z důvodu, protože starší ročníky dříve neabsolvovali vysoké školy v takovém množství jako v současnosti mladí dospělí, kdy se na VŠ hlásí více zájemců.

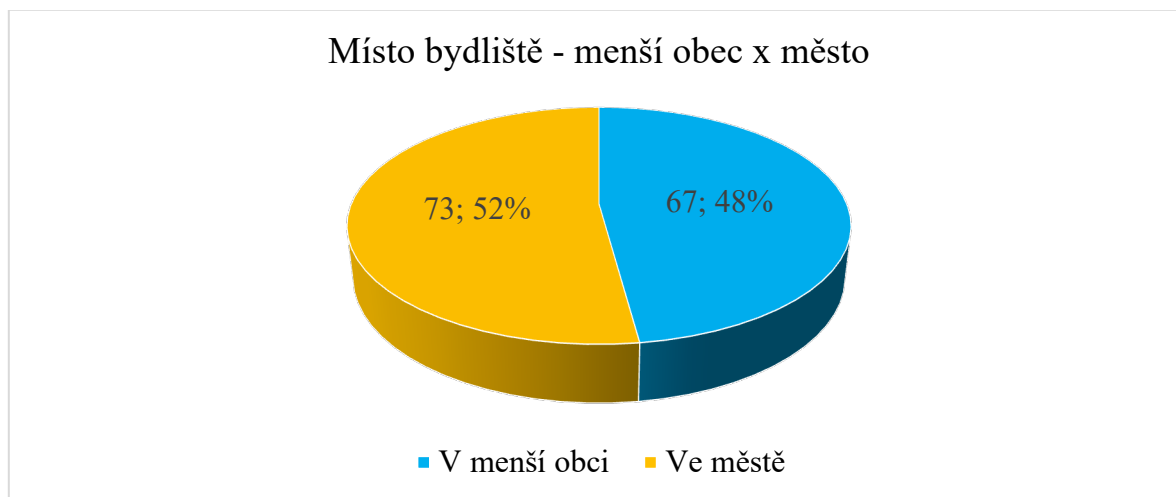
Otázka číslo 3: Jaké je Vaše pohlaví?

Graf 3: Pohlaví respondentů

Otázka číslo 3 byla uzavřená, poslední faktografická a zjišťovala jsem, jaké je pohlaví respondentů. Samotnou mne nepřekvapilo, že na dotazník odpovídalo značně více žen. Ženského pohlaví se účastnilo 109 osob, tedy 78 % a mužského pohlaví bylo 31 osob, 22 %.

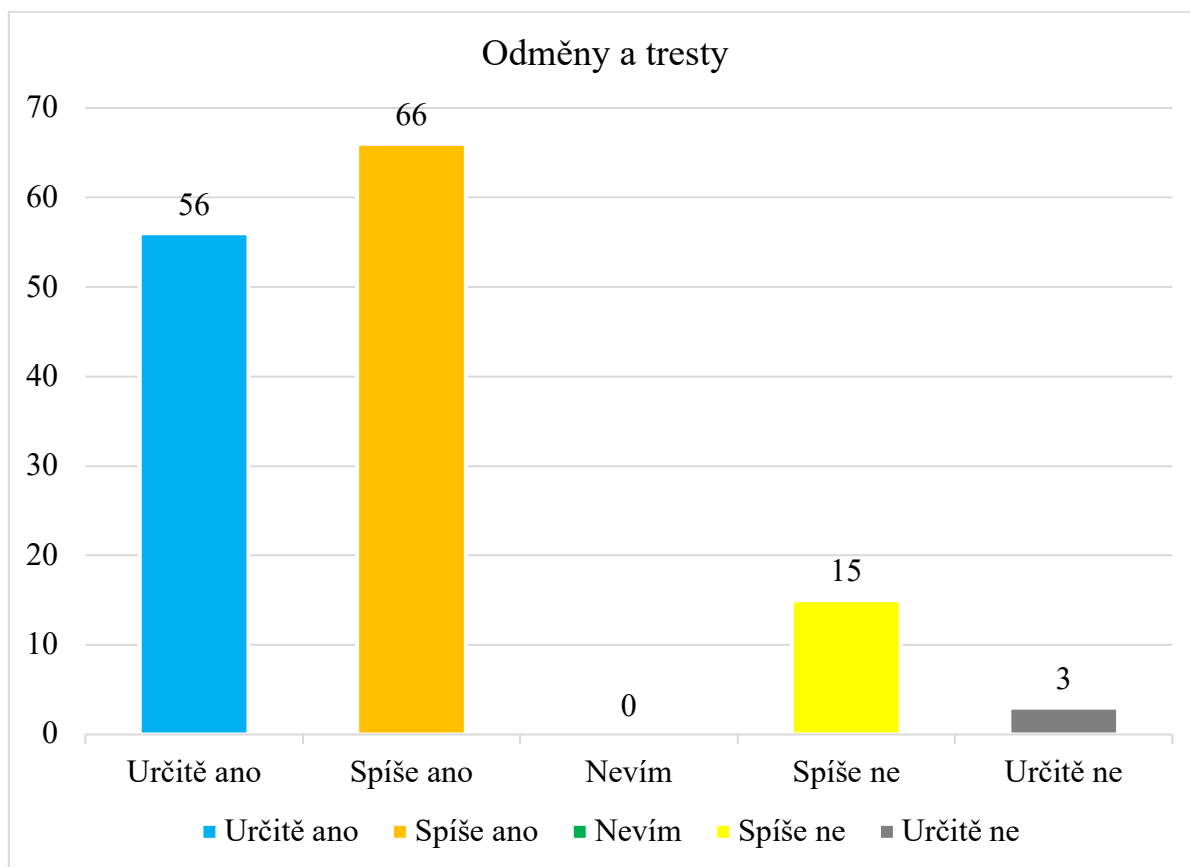
Otázka číslo 4: Kde žijete?

Graf 4: Místo bydliště – menší obec/město

Otázka číslo 4 byla uzavřená a respondenti vybírali ze dvou možných odpovědí, kdy mě zajímalo, kde žijí – v menší obci nebo ve městě. Odpovědi byly velmi důležité, protože sloužily jako základ k výzkumnému problému. Měla jsem obavu, že jedna strana bude mít značnou převahu, tudíž by vyhodnocení nemuselo být jednoznačně objektivní, ale naštěstí četnost odpovědí v závěru není výrazně odlišná. Počet respondentů, kteří žijí v menší obci je 67, to odpovídá 48 %. Rodičů, co žijí ve městě je 73, 52 %.

Otázka číslo 5: Využíváte ve výchově svých dětí odměny a tresty jako výchovné prostředky?

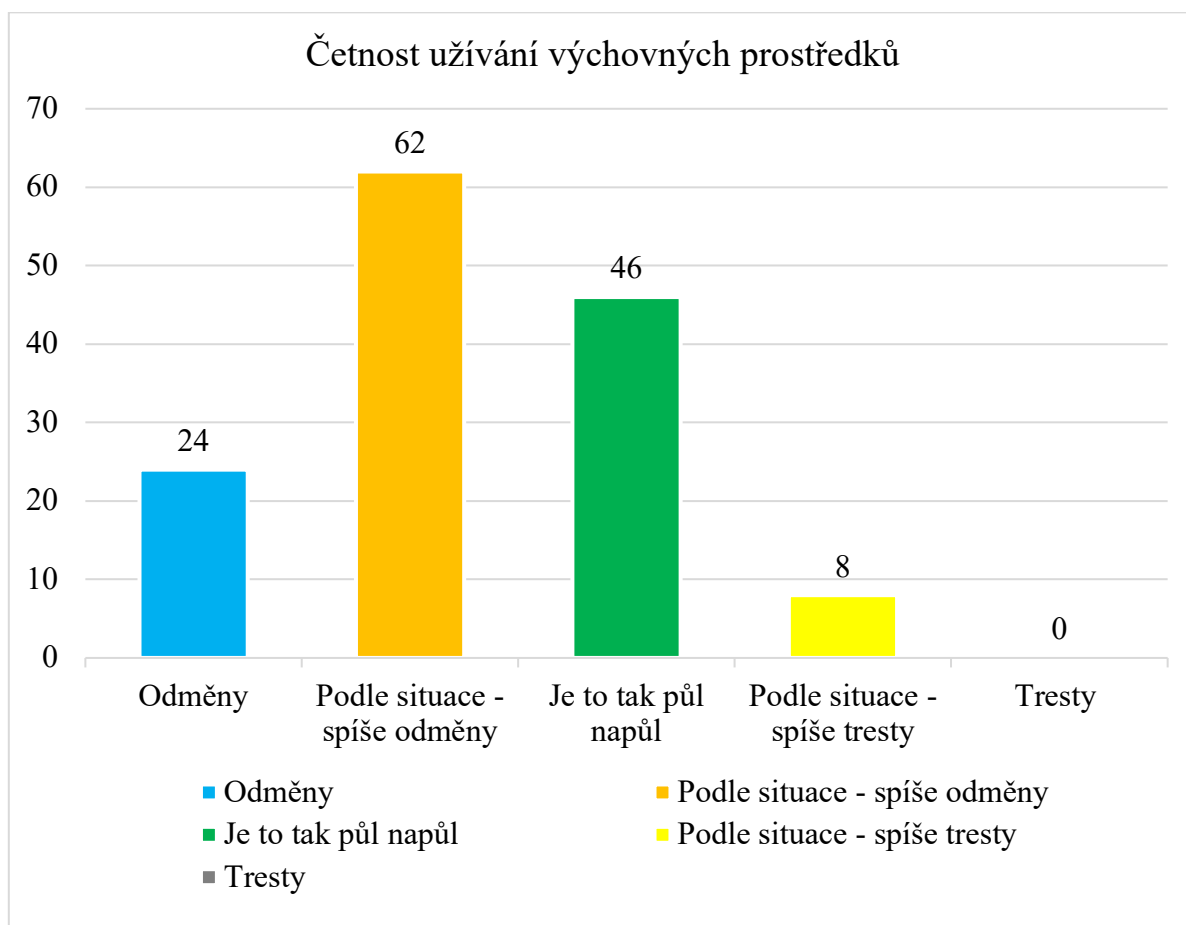

Graf 5: Využívání odměn a trestů ve výchově

Otázka číslo 5 byla stále obecnější, kdy mne zajímalo, zda rodiče vůbec využívají ve výchově svých dětí odměny a tresty jako výchovné prostředky. Na výběr byly možnosti – určitě ano, spíše ano, nevím, spíše ne a určitě ne. Na tuto položku někteří odpovídali negativně ve smyslu, že je nevyužívají, ale pokračovali v dotazníku, kdy na odpovědích bylo očividné, že přeci jen odměňují nebo trestají své děti. Myslím si, že spousta rodičů nemá skutečnou představu o tom, co vše může být považováno za odměnu nebo trest, nebo tyto výchovné prostředky užívají nevědomě nebo minimálně, proto zvolily odpovědi spíše ne a určitě ne, aspoň takto to na mne působilo z hlediska odpovědi na další položky.

Rodičů, kteří zvolili odpověď určitě ano bylo 56, 40 %. Na spíše ano odpovídalo celkem 66 rodičů, 47 %. Všichni respondenti si byli jisti, že buď odměny a tresty využívají nebo naopak nevyužívají, proto možnost nevím nebyla nikým vybrána. Rodičů, kteří se přiklání k odpovědi spíše ne je celkem 15, 11 % a odpovědi určitě ne bylo celkem 3, 2 %.

Otázka číslo 6: Využíváte více odměny nebo tresty ve výchově svých dětí?

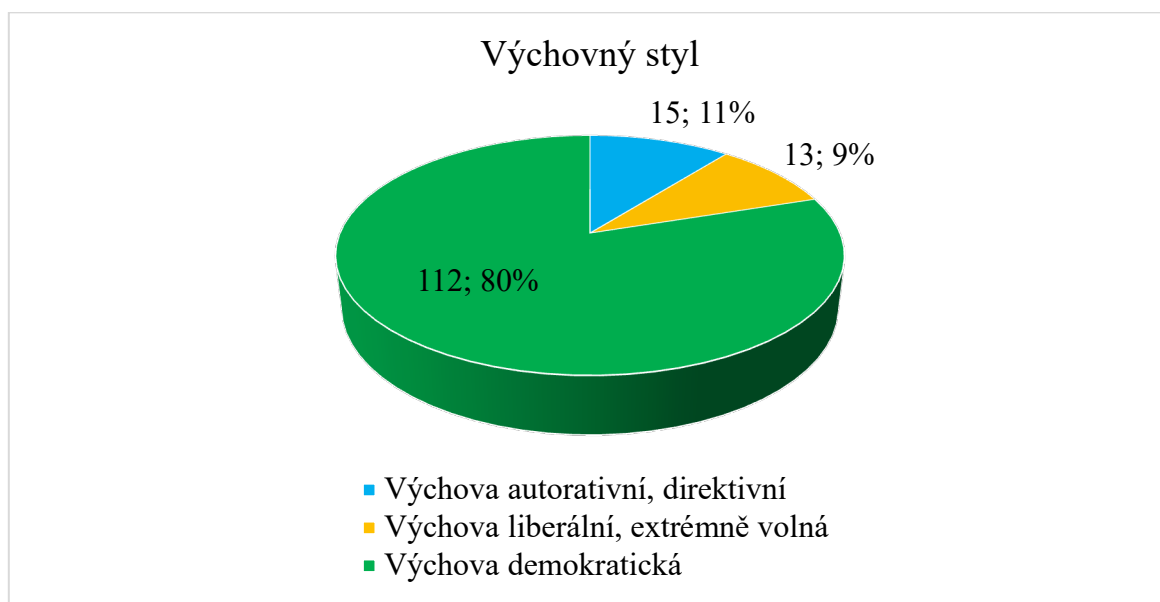

Graf 6: Četnost užívání výchovných prostředků

Otázka číslo 6 byla uzavřena a zjišťovala, jaké výchovné prostředky rodiče využívají více, zda odměny nebo tresty. Na výběr bylo z možností: odměny, podle situace – spíše odměny, je to tak půl napůl, podle situace – spíše tresty a tresty.

Respondentů, kteří odpověděli pouze odměny bylo celkem 24, 17 %. Možnost podle situace – spíše odměny měla největší zastoupení, a to 62, 44 %. Rodičů, kteří volí odměny i tresty v podobném poměru, tedy půl napůl je 46, 33 %. Spíše tresty zvolilo celkem 8 rodičů, což odpovídá 6 %. Rodiče, kteří by ve výchově využívali pouze tresty se ve výzkumu této diplomové práce neobjevili.

Otázka číslo 7: Jaký druh výchovného stylu Vám vyhovuje nejvíce?

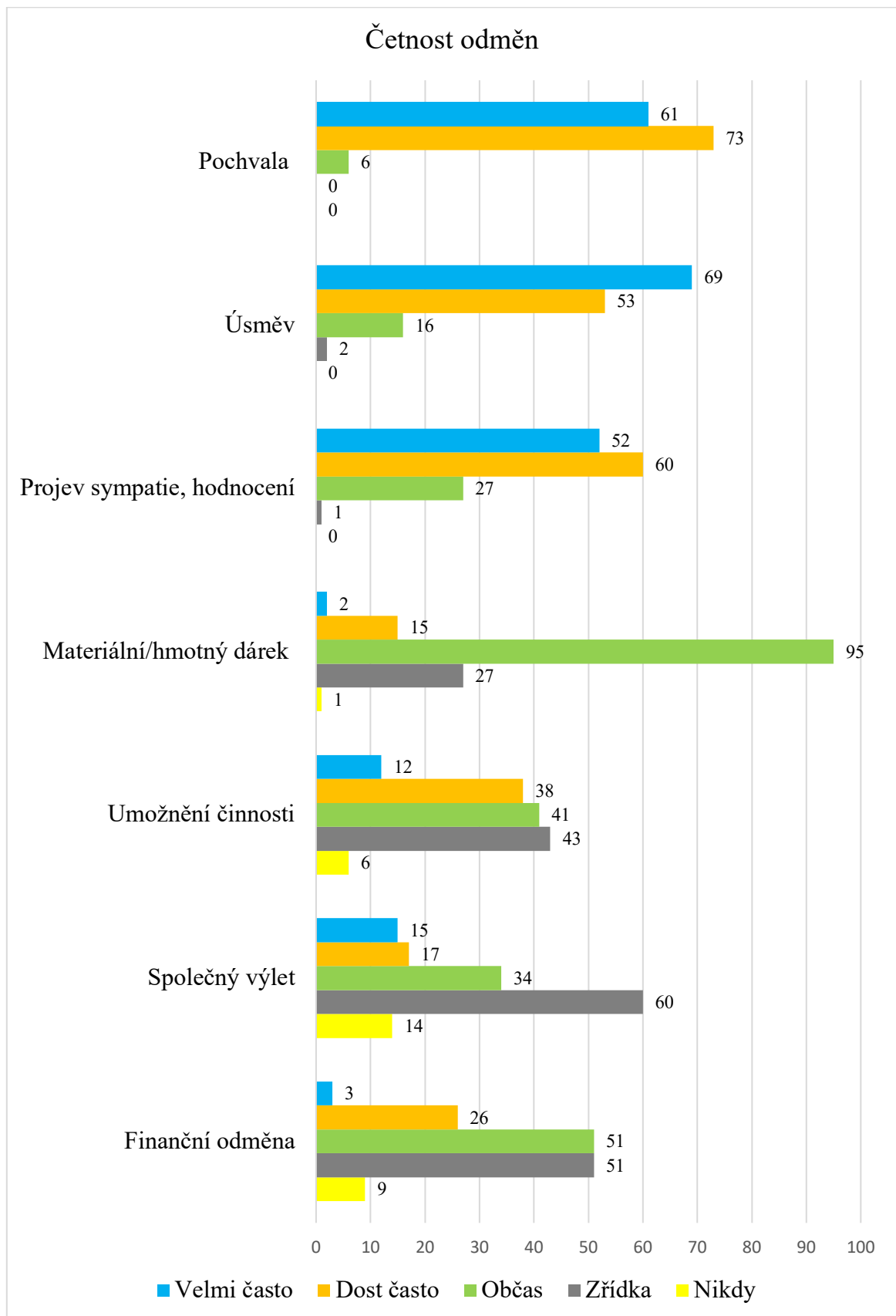
Graf 7: Druh výchovného stylu

Otázka číslo 7 byla také uzavřená a zjišťovala, jaký druh výchovného stylu rodičům nejvíce vyhovuje v jejich výchově dětí. Na výběr bylo ze tří nejčastějších stylů výchovy: autorativní, direktivní; liberální a demokratická. Aby došlo ke správnému zvolení, rodiče měli v závorce raději poznámky k jednotlivým druhům.

Většina respondentů zvolila za nejčastější výchovu demokratickou, která je považována podle mnoha odborníků za tu nejvhodnější pro správný vývoj dítěte. Celkem jich bylo 112, 80 %. Rodičů, co zvolili autorativní, direktivní styl výchovy je celkem 15, 11 %. Respondentů, kteří vybrali liberální styl výchovy je celkem 13, 9 %.

Je otázkou, do jaké míry jsou odpovědi pravdivé, někdo se mohl obávat, že když zvolí např. direktivní výchovu, bude to špatně. Kdyby bylo více respondentů mužského pohlaví, odpovědi mohly být také rozdílné, protože je obecně známo, že mužské pohlaví může i nemusí trestat přísněji na základě genetického hormonu testosteronu, ale to jsou pouze mé domněnky jako výzkumníka.

Otázka číslo 8: Jak často ve výchově volíte následující druhy odměn?

Graf 8: Četnost odměn

Otázka číslo 8 byla škálovacího druhu, kdy respondenti dostali nabídku jednotlivých odměn a ke každé z nich měli vybrat četnost jejich užívání – 1 = velmi často, 2 = dost často, 3 = občas, 4 = zřídka, 5 = nikdy.

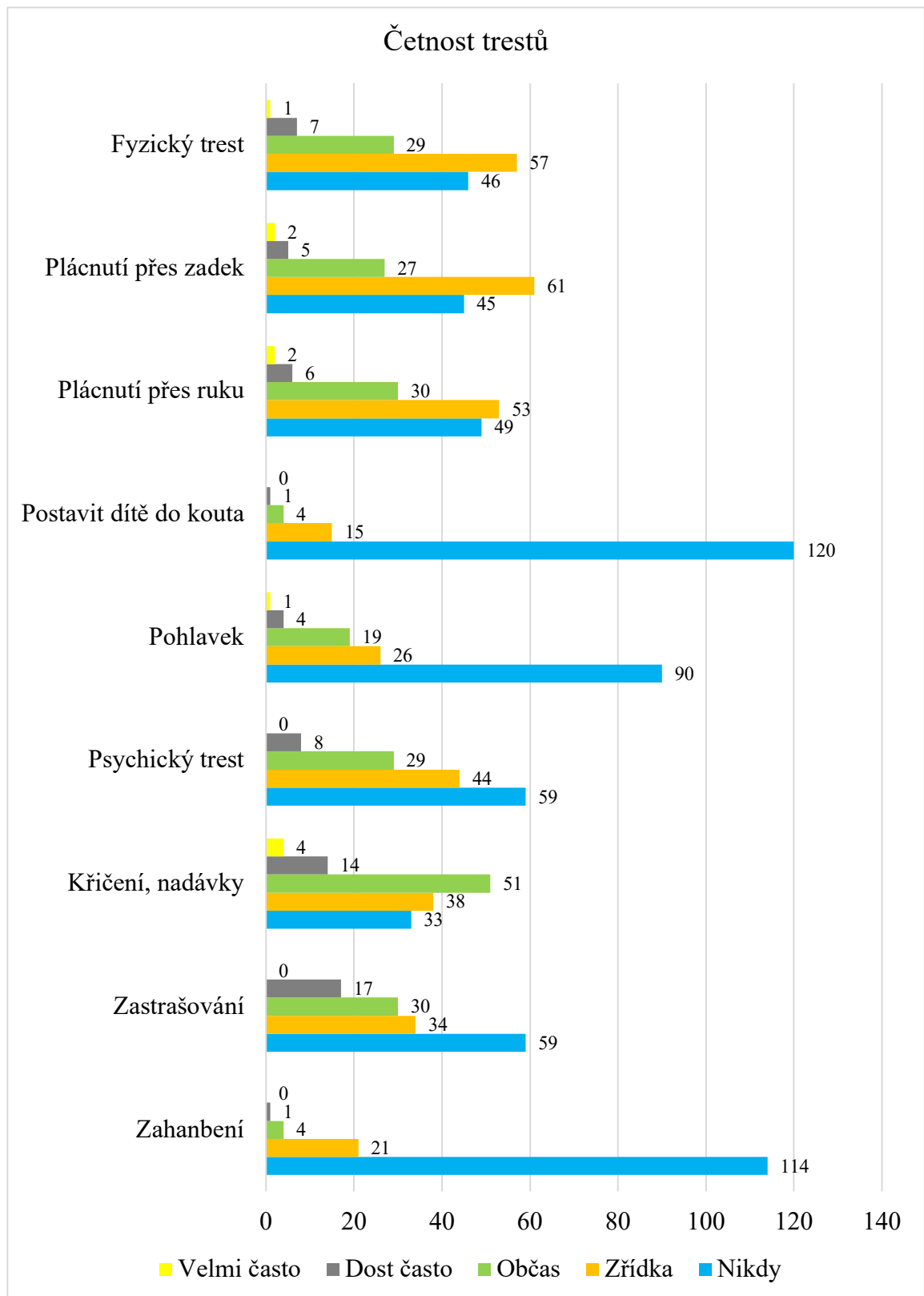
Výsledky pro mne nebyly nijak překvapující, ale spíše očekávající, jak jsem si sama představovala vzhledem k tomu, že jde o odměny, které mnoho rodičů využívají nevědomě. První tři odměny – pochvala, úsměv a projev sympatie, kladného hodnocení měly velmi podobné výsledky a také největší kladné zastoupení, kdy rodiče jej volí buď velmi často nebo dost často. Většina rodičů, celkem 95 ze 140 uvedlo, že materiální dárky volí občas.

Pro lepší přehled výsledků jsem vytvořila ke grafu i následující tabulku, ve které jsou uvedeny vybrané odměny, četnost užívání a počet.

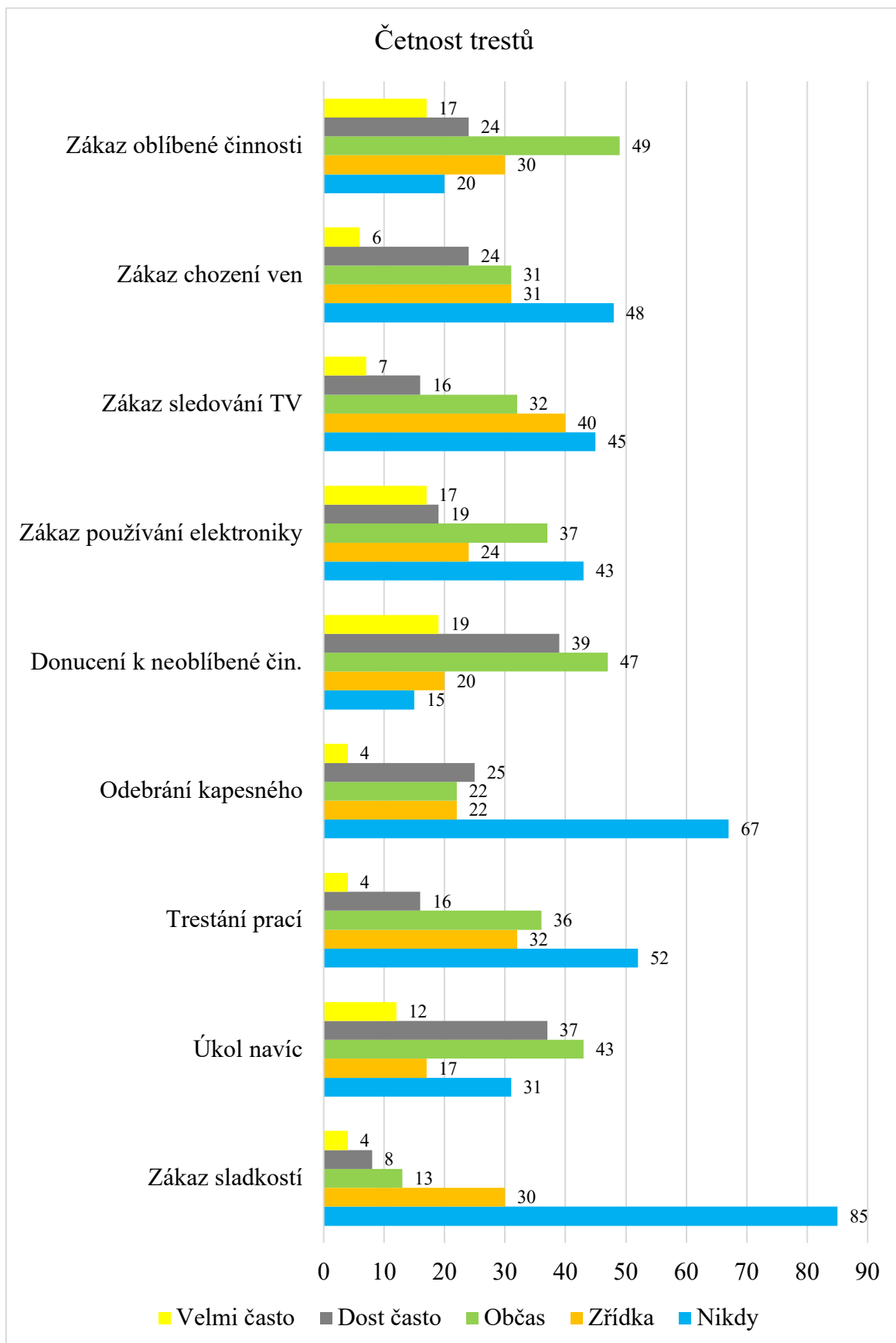
	Velmi často	Dost často	Občas	Zřídka	Nikdy
Pochvala	61	73	6	0	0
Úsměv	69	53	16	2	0
Projev sympatie, kladného hodnocení	52	60	27	1	0
Materiální/hmotný dárek	2	15	95	27	1
Umožnění činnosti, po které dítě touží	12	38	41	43	6
Společný výlet	15	17	34	60	14
Finanční odměna	3	26	51	51	9

Tabulka 2: Četnost odměn

Otázka číslo 9: Jak často ve výchově volíte následující druhy trestů?

Graf 9: Četnost trestů

Graf 10: Četnost trestů

Otázka číslo 9 byla stavěna na stejné bázi jako položka předchozí s rozdílem, že šlo o vybrané tresty. Možnosti byly druhy trestů a četnosti užívání: 1 = velmi často, 2 = dost často, 3 = občas, 4 = zřídka, 5 = nikdy.

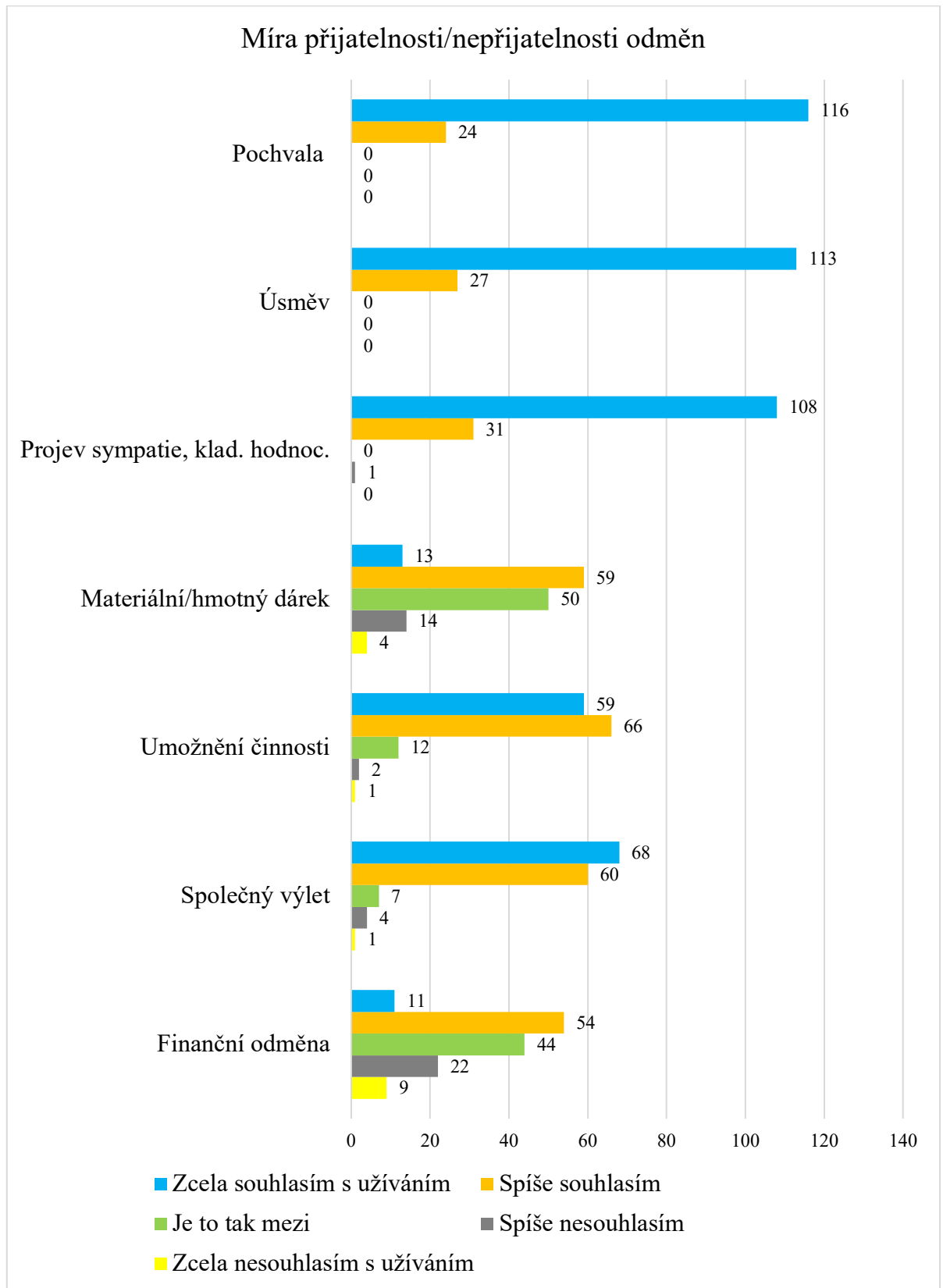
U této otázky byly výsledky šetření více různorodé než u odměn. Na začátku výzkumu jsem se rozhodla, že fyzické a psychické tresty zvolím do dotazníku obecně, a ještě k nim zahrnu vybrané nejčastější druhy skupiny trestů pro zpestření výsledků. Ze zkušeností vím, že velké množství rodičů nemá tušení, co vše se řadí mezi fyzické nebo psychické tresty.

Pro lepší přehled výsledků jsem vytvořila ke grafu také zde následující tabulku, ve které jsou uvedeny vybrané odměny, četnost užívání a počet.

	Velmi často	Dost často	Občas	Zřídka	Nikdy
Fyzický trest	1	7	29	57	46
Plácnutí přes zadek	2	5	27	61	45
Plácnutí přes ruku	2	6	30	53	49
Postavit dítě do kouta	0	1	4	15	120
Pohlavek	1	4	19	26	90
Psychický trest	0	8	29	44	59
Křičení, nadávky	4	14	51	38	33
Zastrašování	0	17	30	34	59
Zahanbení	0	1	4	21	114
Zákaz oblíbené činnosti	17	24	49	30	20
Zákaz chození ven	6	24	31	31	48
Zákaz sledování TV	7	16	32	40	45
Zákaz používání elektroniky	17	19	37	24	43
Donucení k neoblíbené činnosti	19	39	47	20	15
Odebrání kapesného	4	25	22	22	67
Trestání prací	4	16	36	32	52
Úkol navíc	12	37	43	17	31
Zákaz sladkostí	4	8	13	30	85

Tabulka 3: Četnost trestů

Otázka číslo 10: Do jaké míry jsou pro Vás uvedené druhy odměn nepřijatelné?

Graf 11: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti odměn

Další škálovací položka byla otázka číslo 10. V tomto případě měli rodiče znovu na výběr z několika druhů odměn a ke každé měli zvolit, do jaké míry souhlasí s jejím užíváním, zda je považují za přijatelné či nikoliv. Na výběr bylo z těchto možností: 1 = zcela souhlasím s užíváním, 2 = spíše souhlasím, 3 = je to tak mezi, 4 = spíše nesouhlasím a 5 = zcela nesouhlasím s užíváním.

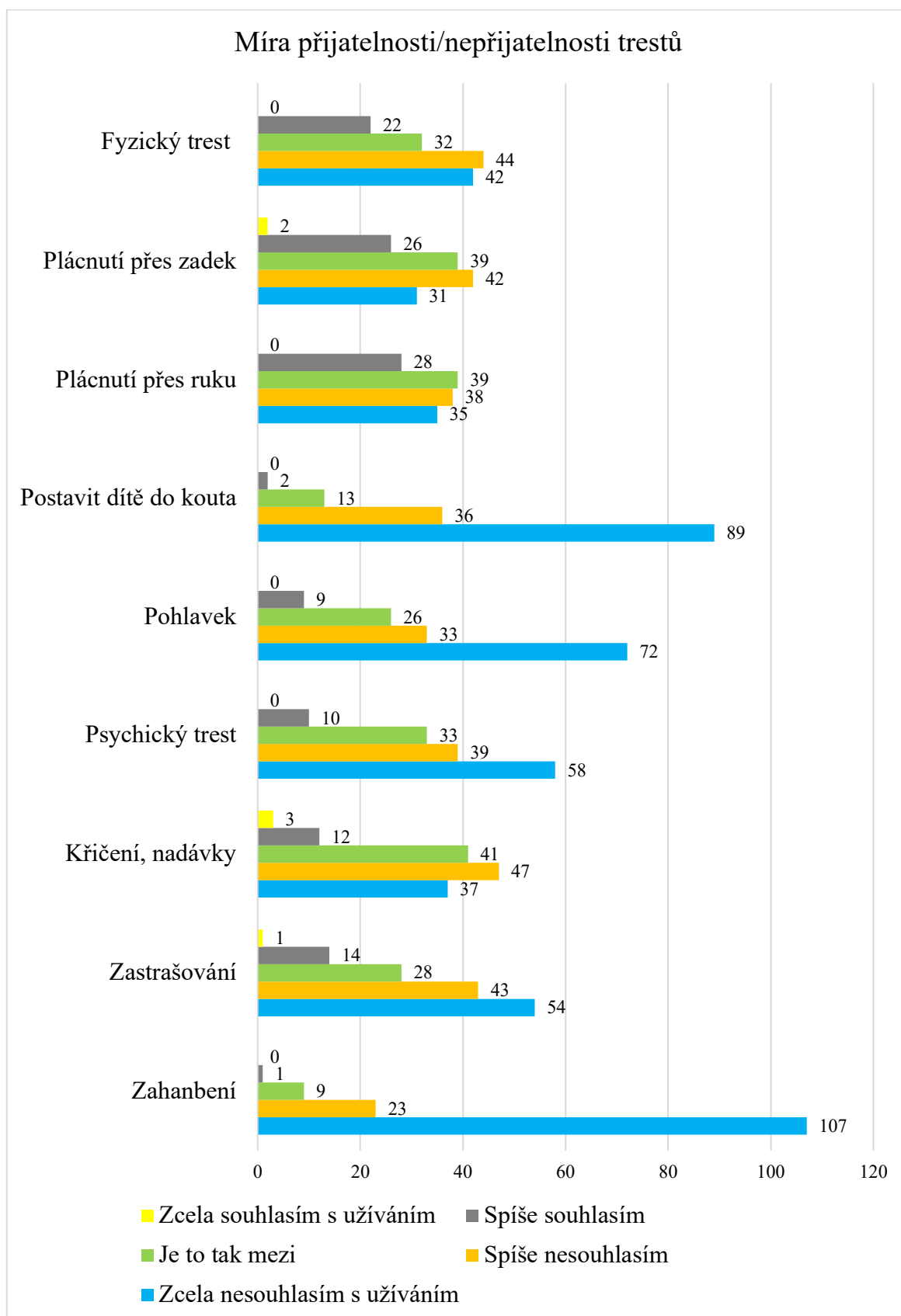
Výsledky šetření jasně ukázaly, že odměny jsou pozitivního rázu a nezáleží na tom, zda rodiče vybrané výchovné prostředky ve výchově svých dětí volí či nikoliv, protože se dokáží zamyslet obecně a uvažovat nad tím, co je vhodné nebo nevhodné.

V následující tabulce jsou zobrazeny data ke kvalitnějšímu přehledu, než bylo předchozí grafické znázornění.

	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím
Pochvala	116	24	0	0	0
Úsměv	113	27	0	0	0
Projev sympatie, kladného hodnocení	108	31	0	1	0
Materiální/hmotný dárek	13	59	50	14	4
Umožnění činnosti, po které dítě touží	59	66	12	2	1
Společný výlet	68	60	7	4	1
Finanční odměna	11	54	44	22	9

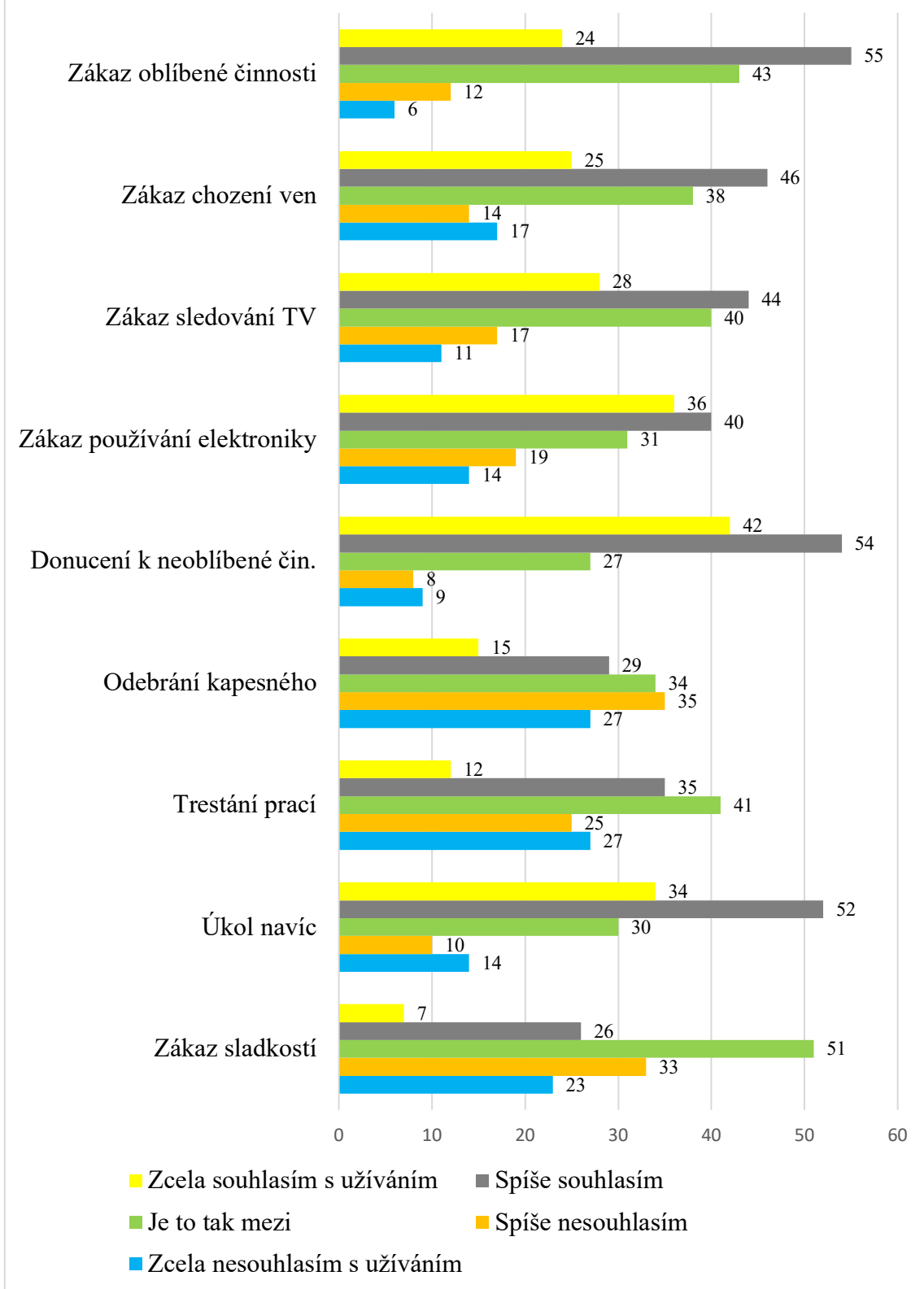
Tabulka 4: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti odměn

Otázka číslo 11: Do jaké míry jsou pro Vás uvedené druhy trestů nepřijatelné?

Graf 12: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti trestů

Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti trestů

Graf 13: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti trestů

U otázky číslo 11 jsem zjišťovala míru přijatelnosti/nepřijatelnosti vypsanych druhů trestů. Stejně jako u předchozí položky bylo na výběr z těchto možností: 1 = zcela souhlasím s užíváním, 2 = spíše souhlasím, 3 = je to tak mezi, 4 = spíše nesouhlasím a 5 = zcela nesouhlasím s užíváním.

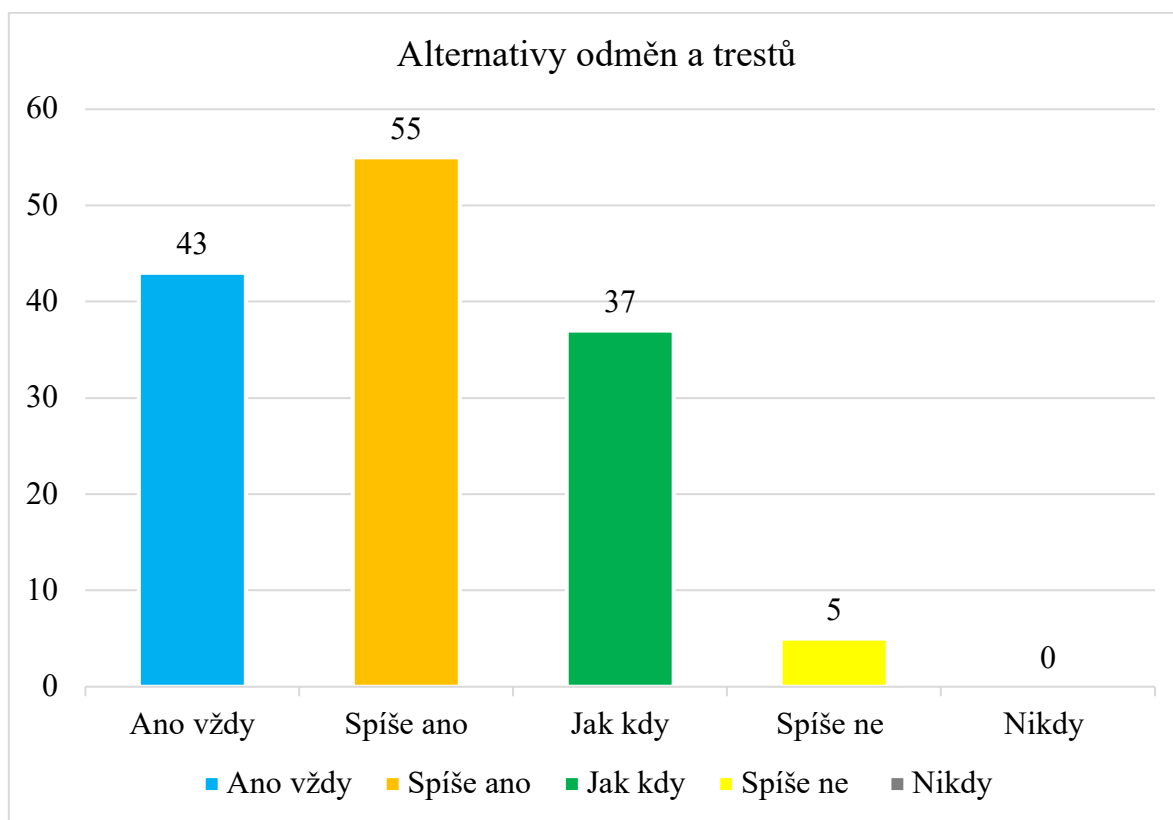
Musím přiznat, že jsem byla mírně překvapena, že rodiče, kteří se zúčastnili výzkumu spíše s tělesnými tresty, ale i psychickými nesouhlasí, přitom např. ve veřejných diskuzích na internetových stránkách se nebojí přiznat, že své děti tímto způsobem trestají.

Pro přehlednější výsledky šetření jsem i v tomto případě vytvořila tabulku s daty:

	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím
Fyzický trest	0	22	32	44	42
Plácnutí přes zadek	2	26	39	42	31
Plácnutí přes ruku	0	28	39	38	35
Postavit dítě do kouta	0	2	13	36	89
Pohlavek	0	9	26	33	72
Psychický trest	0	10	33	39	58
Křičení, nadávky	3	12	41	47	37
Zastrašování	1	14	28	43	54
Zahanbení	0	1	9	23	107
Zákaz oblíbené činnosti	24	55	43	12	6
Zákaz chození ven	25	46	38	14	17
Zákaz sledování TV	28	44	40	17	11
Zákaz používání elektroniky	36	40	31	19	14
Donucení k neoblíbené činnosti	42	54	27	8	9
Odebrání kapesného	15	29	34	35	27
Trestání prací	12	35	41	25	27
Úkol navíc	34	52	30	10	14
Zákaz sladkostí	7	26	51	33	23

Tabulka 5: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti trestů

Otázka číslo 12: Snažíte se ve výchově volit alternativy odměn a trestů? (např. vysvětlování, metoda přirozených důsledků, respektující komunikace, nechat dítě napravit škodu)

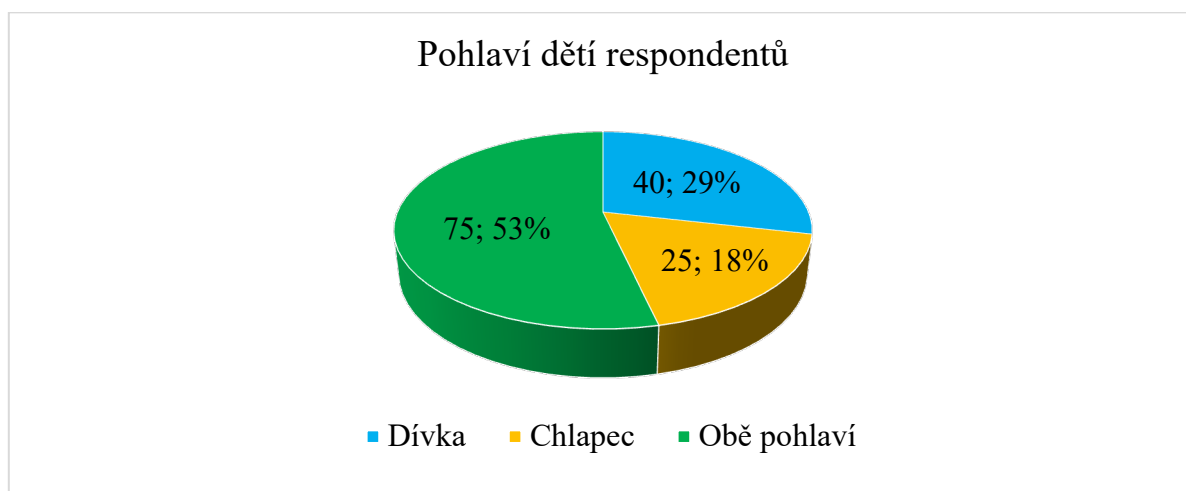
Graf 14: Četnost volení alternativ odměn a trestů

Položka číslo 12 zjišťovala, zda se rodiče snaží ve výchově svých dětí volit alternativy odměn nebo trestů, např. zda využívají prostředky jako je vysvětlování, respektující komunikaci nebo nechají dítě napravit škodu. Na výběr bylo z následujících možností: ano vždy, spíše ano, jak kdy, spíše ne, nikdy.

Tato otázka mne samotnou zajímala jako výzkumníka, protože často rodiče děti ihned odměňují nebo trestají. Podle výsledků se mi líbí, že jsou odpovědi různorodé, alespoň v případě prvních tří možností.

Rodičů, co vždy snaží volit alternativy je celkem 43, 31 %. Na odpověď spíše ano zodpovědělo celkem 55 osob, 39 %. Respondenti, kteří si vybrali možnost jak kdy je 37, 26 %. Rodičů, kteří nepřemýšlí o jiných variantách, spíše napřímo ihned odměňují a trestají je pouze 5, 4 %. Možnost nikdy si nevybral žádný rodič.

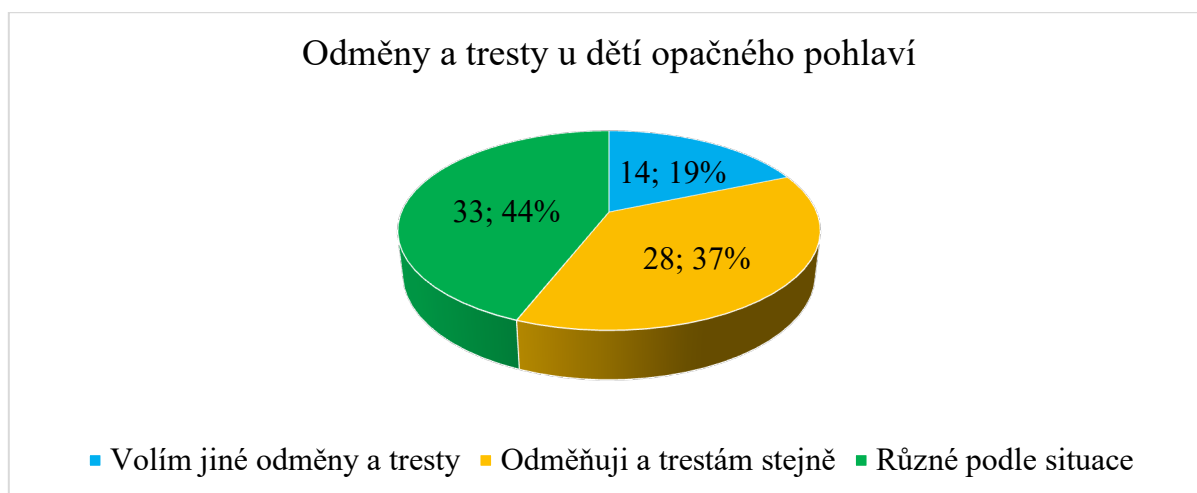
Otázka číslo 13: Jakého pohlaví jsou Vaše děti?

Graf 15: Pohlaví dětí respondentů

Otázka číslo 13 zjišťovala, jaké pohlaví dětí mají všichni rodiče. Na výběr dostali tyto varianty: dívka, chlapec nebo obě pohlaví. Počet rodičů, kteří mají za svého potomka dívku/dívky je celkem 40, 29 %. Respondentů, kteří mají pouze jednoho nebo více chlapců je 25, 18 %. Obě pohlaví má celkem 75 rodičů, tedy 53 % a tato možnost má značnou převahu.

14. Pokud máte děti odlišného pohlaví, odlišujete u nich volbu odměn/trestů nebo je trestáte stejně?

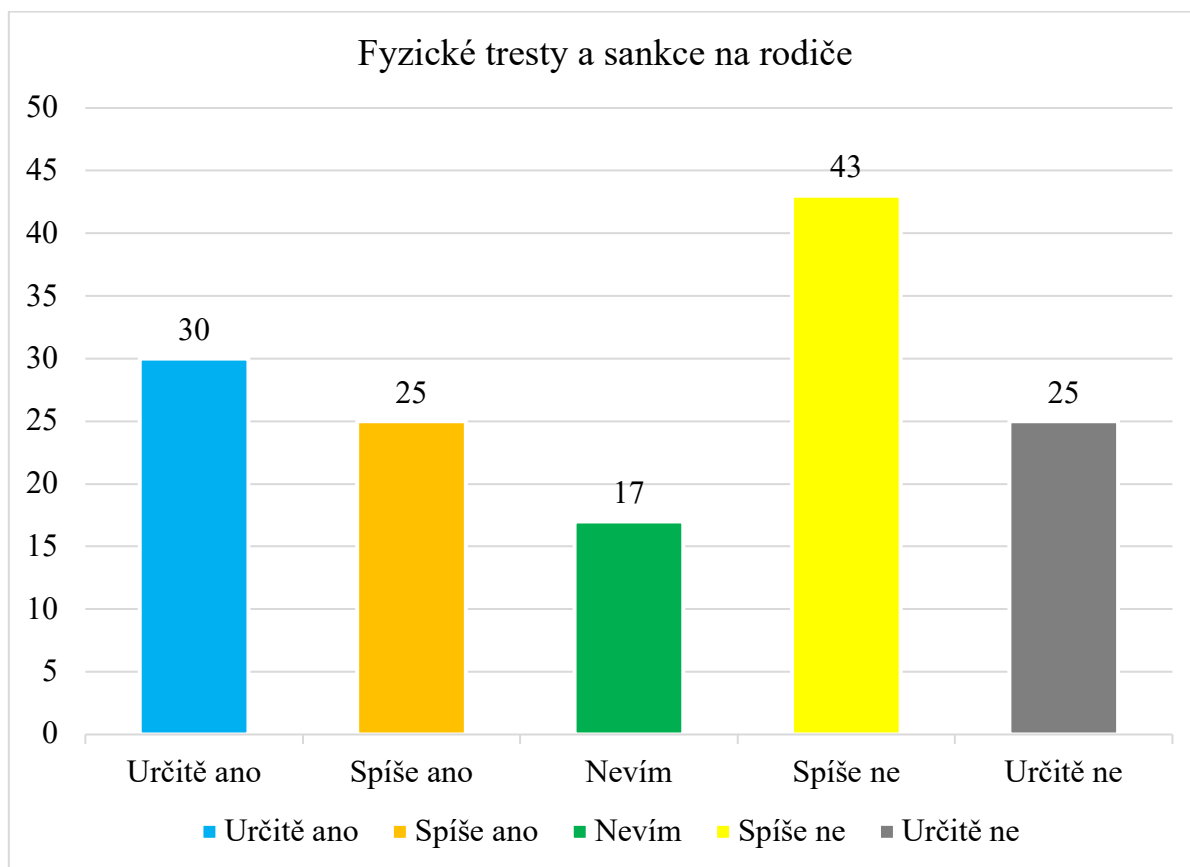

Graf 16: Odměny a tresty u dívek a chlapců

Otázka číslo 14 byla navazující na předchozí položku a týkala se pouze respondentů, kteří odpovídali, že mají děti opačného pohlaví. Zajímalo mne, jestli v případě, že mají dívky i chlapce, volí stejné nebo jiné výchovné prostředky. Celkem jich bylo 75 ze 140.

Jiné odměny a tresty volí 14 rodičů, 19 %. Stejně odměny a tresty 28 rodičů, 37 %. A možnost různé podle situace zvolilo celkem 33, 44 % odpovídajících rodičů.

Otázka číslo 15: Myslíte si, že by v České republice měly být zakázány fyzické tresty s tím, že pokud se dospělý něčeho takového dopustí, měl by být sankciován?

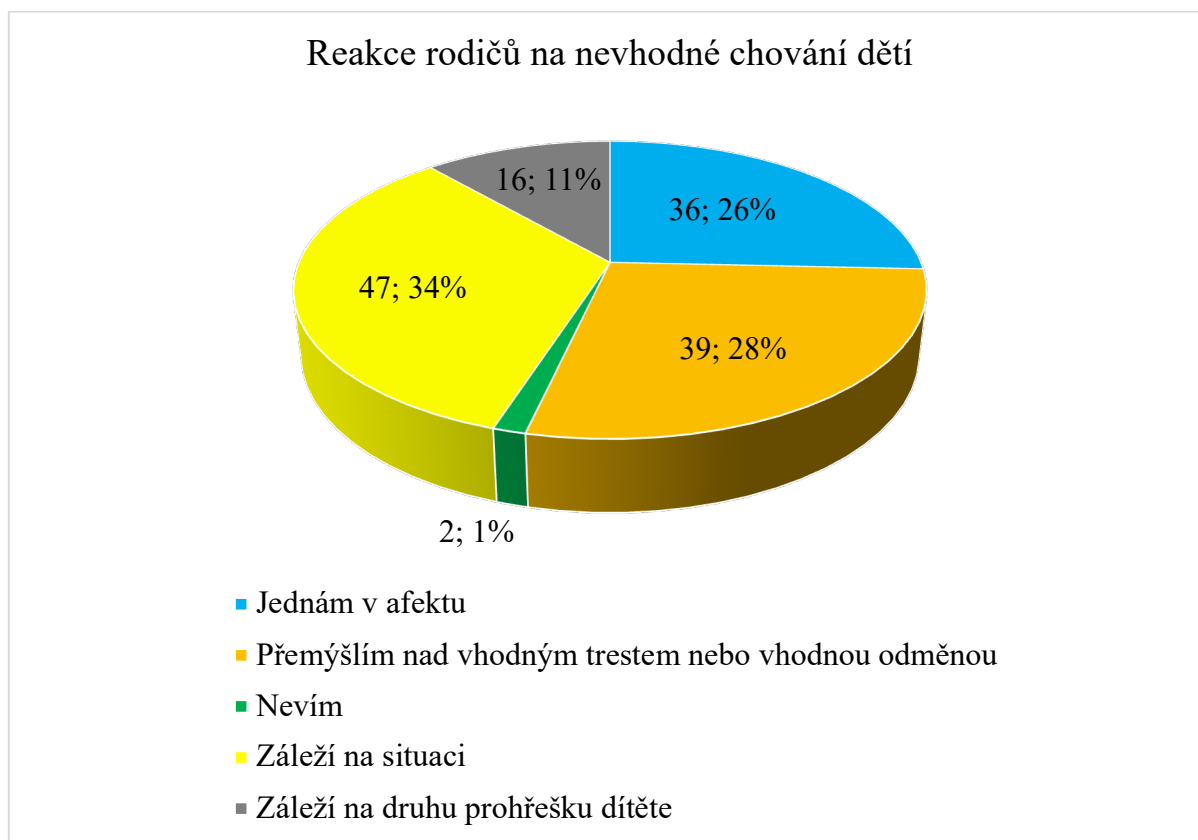
Graf 17: Fyzické tresty a sankce na rodiče

Otázka číslo 15 byla uzavřená a pro mne samotnou nakonec jako jedna z nejzajímavějších z hlediska odpovědí a názorů jednotlivých rodičů, kdy mne zajímalo, jaký názor mají respondenti na fyzické tresty. Dotazovala jsem se, zda by při jejich užívání měli být dospělí sankcionováni, pokud je užijí. Na výběr bylo z těchto možností: určitě ano, spíše ano, nevím, spíše ne, určitě ne. Na grafu výše je vidět, jak jsou jednotlivé odpovědi docela vyvážené.

Do jaké míry se dá zjistit, zda rodiče fyzicky trestají své děti je otázka, protože pokud se tak děje za zavřenými dveřmi v malém množství, je to těžko poznatelné, naopak na veřejnosti by se kontrolovat již dalo.

Rodičů, kteří by zcela souhlasili bylo celkem 30, 21 %. Spíše ano zvolilo 25 respondentů, tedy 18 %. Rodiče měli na výběr také z možnosti, že nevědí, celkem 17, 12 %. Osob, kteří spíše nesouhlasí je 43, 31 %, tato skupina má největší zastoupení. Rodičů, kteří zvolili možnost určitě ne, je celkem 25, tedy stejně jako u možnosti spíše ano, tedy 18 %.

Otázka číslo 16: Pokud odměňujete nebo trestáte své děti, jednáte spíše v afektu nebo nad odměnou/trestem více přemýšlíte?

Graf 18: Reakce rodičů na nevhodné chování dětí

Poslední položka číslo 16 byla také uzavřená a zajímalo mne, jaké reakce mají rodiče na nevhodné chování dětí v daném okamžiku. Tedy, zda jednají v afektu nebo přemýšlí nad vhodným trestem nebo vhodnou odměnou, dále měli na výběr možnosti: nevím, záleží na situaci anebo záleží na druhu prohřešku dítěte.

Osob, kteří jednají v afektu je celkem 36, 26 %. Ti, co přemýšlí nad vhodným trestem nebo naopak vhodnou odměnou je 39, 28 %. Dvě osoby, což odpovídá 1 % respondentů, odpověděly, že nevědí. Největší zastoupení měla možnost záleží na situaci, kterou si zvolilo celkem 47, 34 % rodičů. Na poslední variantu, kdy záleží na druhu prohřešku dítěte odpovědělo jen 16 rodičů, 11 %.

5.3 Verifikace hypotéz

Po vyhodnocení a zpracování dat z dotazníkového šetření následuje statistické ověřování stanovených hypotéz. Jednotlivé hypotézy je na začátku zapotřebí zformulovat na nulové (H_0) a alternativní hypotézy (H_1).

„Obecně platí, že nulová hypotéza je předpoklad, že mezi sledovanými jevy není vztah (souvislost, rozdíl). Alternativní hypotéza je naopak předpoklad, že mezi sledovanými jevy vztah (souvislost, rozdíl) je.“¹⁴¹

Zda dojde k přijetí nebo zamítnutí formulovaných hypotéz rozhoduje tzv. testové kritérium, pro jehož výpočet existuje statistický vzorec. Poté je zapotřebí testové kritérium porovnat s tzv. kritickou hodnotou, kterou si můžeme dohledat ve statistických tabulkách nebo vypočítat pomocí funkce např. v MS Excel podle stanovené hodnoty hladiny významnosti. Pokud je hodnota testového kritéria menší než kritická hodnota, přijímá se nulová hypotéza a alternativní se naopak zamítá. Pokud je hodnota testového kritéria větší než kritická hodnota, zamítá se nulová hypotéza a alternativní hypotéza se naopak přijímá.¹⁴²

Hypotézy v této diplomové práci jsou verifikovány pomocí Chí kvadrát testu, výsledky jsou vypočítány a formulovány za pomoci funkcí v MS Excel. Jednotlivé číselné hodnoty jsou zapsány do tabulek vytvořených v MS Word. Nejdříve je zapotřebí vytvoření empirických četností, poté vypočítat teoretické četnosti, a nakonec testové kritérium (TK) a kritickou hodnotu (KH). V této práci jsou použity následující statistické vzorce:

Teoretické četnosti	$\frac{\text{součet řádků empirických četností} * \text{součet sloupců}}{\text{počet prvků}}$
Testové kritérium (TK)	$\frac{\text{empirická četnost} - \text{teoretická četnost}^2}{\text{teoretická četnost}}$
Kritická hodnota (KH)	$\chi^2_{1-\alpha} (r-1) * (s-1)$
Hladina významnosti	$\alpha = 0,05$

Tabulka 6: Vzorce

¹⁴¹ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2007, s. 72.

¹⁴² Tamtéž, s. 72-74.

Hypotéza číslo 1: Výchova dětí v menších obcích je založena více na trestech než výchova dětí ve městech.

H₀: To, zda jsou děti vychovávány v menších obcích nebo ve městech nemá vliv na četnost užívání trestů nebo odměn.

H₁: To, zda jsou děti vychovávány v menších obcích nebo ve městech má vliv na četnost užívání trestů nebo odměn.

K ověření první hypotézy byly zapotřebí odpovědi na položky číslo 4 a 6.

Empirické četnosti	Odměny	Podle situace – spíše odměny	Je to tak půl napůl	Podle situace – spíše tresty	Tresty	
Menší obec	8	27	24	8	0	67
Město	16	35	22	0	0	73
	24	62	46	8	0	140

Tabulka 7: Empirické četnosti H₁

Teoretické četnosti	Odměny	Podle situace – spíše odměny	Je to tak půl napůl	Podle situace – spíše tresty	Tresty	
Menší obec	11,4858	29,6714	22,0143	3,8286	0	67
Město	12,5143	32,3286	23,9857	4,1714	0	73
	24	62	46	8	0	140

Tabulka 8: Teoretické četnosti H₁

Testové kritérium	Odměny	Podle situace – spíše odměny	Je to tak půl napůl	Podle situace – spíše tresty	Tresty
Menší obec	1,0579	0,2405	0,1791	4,5450	0
Město	12,5143	32,3286	23,9857	4,1714	0

Tabulka 9: Testové kritérium H₁

Testové kritérium TK = 11,5500

Kritická hodnota KH = 9,4877

Výsledkem je, že $TK > KH$, to znamená, že zamítám nulovou hypotézu (H₀) a přijímám alternativní hypotézu (H₁). **Hypotéza číslo 1 byla potvrzena.**

Hypotéza číslo 2: Finanční odměnu považují rodiče za více nepřijatelnou než materiální/hmotný dárek.

H₀: Míra přijatelnosti rodičů na finanční odměny a materiálního dárku je stejná.

H₁: Míra přijatelnosti rodičů na finanční odměny a materiálního dárku se liší.

K ověření druhé hypotézy byly zapotřebí odpovědi na otázky číslo 10 a její škálování.

Empirické četnosti	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím	
Finanční odměna	11	54	44	22	9	140
Materiální dárek	13	59	50	14	4	140
	24	113	94	36	13	280

Tabulka 10: Empirické četnosti H₂

Teoretické četnosti	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím	
Finanční odměna	12	56,5	47	18	6,5	140
Materiální dárek	12	56,5	47	18	6,5	140
	24	113	94	36	13	280

Tabulka 11: Teoretické četnosti H₂

Testové kritérium	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím
Finanční odměna	0,0833	0,1106	0,1915	0,8889	0,9615
Materiální dárek	0,0833	0,1106	0,1915	0,8889	0,9615

Tabulka 12: Testové kritérium H₂

Testové kritérium TK = 4,4717

Kritická hodnota KH = 9,4877

Výsledkem je, že $TK < KH$, to znamená, že přijímám nulovou hypotézu (H₀) a zamítám alternativní hypotézu (H₁). **Hypotéza číslo 2 byla zamítnuta.**

Hypotéza číslo 3: Rodiče považují fyzické tresty za více nepřijatelné než psychické tresty.

H₀: Míra přijatelnosti rodičů na fyzické a psychické tresty je stejná.

H₁: Míra přijatelnosti rodičů na fyzické a psychické tresty se liší.

K ověření třetí hypotézy byly zapotřebí odpovědi na otázku číslo 11 a její škálování.

Empirické četnosti	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím	
Fyzické tresty	0	22	32	44	42	140
Psychické tresty	0	10	33	39	58	140
	0	32	65	83	100	280

Tabulka 13: Empirické četnosti H₃

Teoretické četnosti	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím	
Fyzické tresty	0	16	32,5	41,5	50	140
Psychické tresty	0	16	32,5	41,5	50	140
	0	32	65	83	100	280

Tabulka 14: Teoretické četnosti H₃

Testové kritérium	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím
Fyzické tresty	0	2,25	0,0077	0,1506	1,28
Psychické tresty	0	2,25	0,0077	0,1506	1,28

Tabulka 15: Testové kritérium H₃

Testové kritérium TK = 7,3766

Kritická hodnota KH = 9,4877

Výsledkem je, že $TK < KH$, to znamená, že přijímám nulovou hypotézu (H₀) a zamítám alternativní hypotézu (H₁). **Hypotéza číslo 3 byla zamítnuta.**

Hypotéza číslo 4: Chlapci jsou trestáni přísněji než dívky.

H_0 : Pohlaví dětí nemá vliv na přísnosti trestání dětí rodiči.

H_1 : Pohlaví dětí má vliv na přísnosti trestání dětí rodiči.

K ověření čtvrté hypotézy byly zapotřebí odpovědi na otázky číslo 6 a 13.

Empirické četnosti	Odměny	Podle situace – spíše odměny	Je to tak půl napůl	Podle situace – spíše tresty	Tresty	
Dívka	17	18	5	0	0	40
Chlapec	2	15	4	4	0	25
	19	33	9	4	0	65

Tabulka 16: Empirické četnosti H_4

Teoretické četnosti	Odměny	Podle situace – spíše odměny	Je to tak půl napůl	Podle situace – spíše tresty	Tresty	
Dívka	11,6923	20,3077	5,5385	2,4615	0	40
Chlapec	7,3077	12,6923	3,4615	1,5385	0	25
	19	33	9	4	0	65

Tabulka 17: Teoretické četnosti H_4

Testové kritérium	Odměny	Podle situace – spíše odměny	Je to tak půl napůl	Podle situace – spíše tresty	Tresty
Dívka	2,4094	0,2622	0,0524	2,4615	0
Chlapec	3, 8551	0,4196	0,0838	3,9385	0

Tabulka 18: Testové kritérium H_4

Testové kritérium TK = 13,4824

Kritická hodnota KH = 9,4877

Výsledkem je, že $TK > KH$, to znamená, že zamítám nulovou hypotézu (H_0) a přijímám alternativní hypotézu (H_1). **Hypotéza číslo 4 byla potvrzena.**

Hypotéza číslo 5: Rodiče ve městech více než rodiče v menších obcích souhlasí s tím, aby byly fyzické tresty právně sankcionovány.

H₀: Místo bydliště nemá vliv na názor rodičů o zavedení právních sankcí za fyzické tresty.

H₁: Místo bydliště má vliv na názor rodičů o zavedení právních sankcí za fyzické tresty.

K ověření páté hypotézy byly zapotřebí odpovědi na otázky číslo 4 a 15.

Empirické četnosti	Určitě ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Určitě ne	
Menší obec	12	10	5	22	18	67
Město	18	15	12	21	7	73
	30	25	17	43	25	140

Tabulka 19: Empirické četnosti H₅

Teoretické četnosti	Určitě ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Určitě ne	
Menší obec	14,3571	11,9643	8,1357	20,5786	11,9643	67
Město	15,6429	13,0357	8,8643	22,4214	13,0357	73
	30	25	17	43	25	140

Tabulka 20: Teoretické četnosti H₅

Testové kritérium	Určitě ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Určitě ne
Menší obec	0,3870	0,3225	1,2086	0,0982	3,0449
Město	0,3552	0,2960	1,1092	0,0901	2,7946

Tabulka 21: Testové kritérium H₅

Testové kritérium TK = 9,7063

Kritická hodnota KH = 9,4877

Výsledkem je, že $TK > KH$, to znamená, že zamítám nulovou hypotézu (H₀) a přijímám alternativní hypotézu (H₁). **Hypotéza číslo 5 byla potvrzena.**

5.4 Interpretace výzkumu

Dotazníkové šetření výzkumu se týkalo rodičů, kteří mají jedno nebo více dětí obou pohlaví ve věku od 8 do 12 let. K závěrečnému vyhodnocení mohlo být zařazeno celkem 140 dotazníků. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda existují rozdíly ve způsobech odměňování a trestání v menších obcích a ve městech. Zjišťovalo se také, jaké odměny a tresty rodiče využívají nejvíce, a jaké považují za přijatelné nebo nepřijatelné.

Výzkum byl zaměřen na rodiče všech věkových kategorií, kteří splňovali příslušný stanovený věk svých dětí. Výsledky ukázaly, že ročníky respondentů byly různorodé, názory mnohdy podobné. Věk dotazovaných byl od 24 do 53 let. V případě nejvyššího dosaženého vzdělání se objevili rodiče všech skupin, nejpočetnější byli ale respondenti, kteří mají středoškolské vzdělání s maturitou, celkem 60. U položky, která zjišťovala místo bydliště rodičů jsem byla ráda za skoro shodný počet, rozdíl bylo 6 osob, kdy větší zastoupení mělo město nad menší obcí. V závěru proto mohlo dojít k objektivního porovnání a vyhodnocení stanoveného výzkumného problému a hypotéz.

Žádným překvapením pro mne nebylo zjištění, že rodiče ve výchově svých dětí volí spíše odměny nebo půl napůl odměny a tresty, těchto osob bylo celkem 46. Osobně jsem se domnívala, že více rodičů zvolí možnost spíše tresty, celkem pouze 8. Ze získaných dat se také zjistilo, že míra trestů převažuje spíše v menších obcích než ve městech.

V položce, která se rodičů dotazovala na nejvíce pro ně vyhovující výchovný styl, se ukázalo, že zcela jednoznačnou převahu má demokratický způsob výchovy, celkem 112 rodičů. Pouze 15 osob zvolilo direktivní výchovu a 13 dotazovaných liberální styl výchovy. Nemyslím si, že by vyšší počet respondentů výrazně změnil rozdílnost.

Pokud bych se měla zaměřit na další položky, které pro mne byly zajímavé, musím se pozastavit u otázky číslo 12, kdy jsem se dotazovala, zda rodiče užívají alternativy odměn a trestů. Pozitivně odpovídalo celkem 98 respondentů, 37 dalších odpovědělo jak kdy. Je otázkou, co rodiče považují za jistou alternativu (navzdory poznámkám a vysvětlivkám), protože pokud se podívám na četnost užívání pochval, jsou výsledky alternativ poněkud vysoké. Souvislost s touto položkou může být otázka, kde jsem se dotazovala, jakým způsobem rodiče jednají v momentě, kdy jejich děti poruší pravidla, prohřeší se nebo si zaslouží odměnit. Mnoho rodičů zvolilo odpověď, že záleží na situaci (celkem 47), ale taková jedna třetina jedná např. v afektu, tudíž si říkám, do jaké míry stíhají nabídnout vhodnou alternativu. Na druhou stranu druhá třetina rodičů, celkem 39 nad vhodnou odměnou nebo trestem přemýšlí, což mne mile překvapilo a myslím si, že je to adekvátnější cesta, jak zachovat kladný vztah mezi rodičem a dítětem.

Na počátku výzkumu bylo stanoveno 5 výzkumných otázek (VO), které budou níže podrobněji rozebrány.

První výzkumná otázka (VO1): Jaký výchovný styl volí rodiče různého věku nejvíce? Již jsem zmiňovala, že největší zastoupení měl demokratický styl výchovy, celkem 112 osob (80 %). Pokud se zaměřím na detailnější zobrazení výsledků, věk respondentů měl značný vliv na zvolení vybraného způsobu výchovy. Mladší rodiče spíše volili liberální styl výchovy než ti starší, naopak to bylo s direktivní výchovou. Když se podíváme na rozdíly v menších obcích a ve městech, pomocí filtrů ze získaných dat jsem zjistila tyto rozdíly: liberální výchova jednoznačně převažuje ve městech, celkem 11 osob, v menších obcích odpověď vybrali pouze 2 rodiče. Demokratická výchova má také větší zastoupení ve městech, 60 respondentů a v menší obci 51 dotazovaných. Direktivní způsob výchovy je užíván více v menších obcích, celkem 14 osob, zatímco ve městech pouze 2 rodiče.

Druhá výzkumná otázka (VO2): Jaké odměny a tresty rodiče využívají nejvíce? Největší zastoupení měly tři odměny – pochvala, úsměv a projev sympatie a kladného hodnocení. Zajímavostí může být, že odměna v podobě společného výletu je rodiči využívána spíše zřídka, celkem 60, pomalu polovina. Myslím si, že tomu tak je z důvodu, že rodiče berou své děti na výlet spontánně nebo plánovaně, jako společný zážitek, který je nenucený, ne jako odměnu za dobré chování, což je podle mého názoru hezké. Za nejčastější užívané tresty rodiče zařadili zákaz oblíbené činnosti, donucení k neoblíbené činnosti, ale také úkol navíc. Myslím si, že tyto tresty jsou adekvátní a neměly by mít negativní důsledky, naopak si vychovávaní mohou uvědomit, že ne vždy budou dělat vše, co chtějí. Samozřejmostí je tyto tresty volit s mírou a nevyužívat je především ve svůj prospěch.

Třetí výzkumná otázka (VO3): Jaké odměny a tresty považují rodiče za přijatelné, jaké za nepřijatelné? O přijatelnosti odměn můžeme hovořit pozitivně, protože všechny odměny, které rodiče dostali na výběr, nevyvolalo v rodičích pocit, že by neměly být užívány. Materiální/hmotný dárek nebo finanční odměna byla ve větší míře uprostřed (možnost občas). Naopak tresty rozdělily mnoho rodičů do různých skupin. Zatímco např. s fyzickými a psychickými tresty spíše nebo určitě rodiče nesouhlasí, tudíž jsou pro ně nepřijatelné (až na několik výjimek), ostatní tresty jako zákazy (chození ven, zákaz elektroniky, oblíbené činnosti apod.) jsou pro ně naopak přijatelné. K trestům jako je úkol navíc, trestání prací se respondenti staví spíše pozitivně a souhlasí s nimi. Zajímavým výsledkem pro mne bylo, že trest zákaz sladkostí rodiče považují spíše za nepřijatelný. Pokud se na odměny a tresty podíváme z hlediska rozdílů menších obcí a měst, odměny jsou na podobné úrovni, zatímco například fyzické tresty jsou častěji užívány právě v menších obcích, stejně jako trestání prací.

Čtvrtá výzkumná otázka (VO4): Je rozdíl v tom, jak jsou trestány dívky a chlapci? Respondentů, kteří mají dívku nebo chlapce bylo celkem 65, dalších 75 rodičů má obě pohlaví. Tato skupina odpovídala na otázku navíc, a to, zda volí jiné nebo stejné odměny a tresty. Zjistila jsem, že rodiče odměňují a trestají stejně a nedělají rozdíly, celkem 28. Pouze 14 dotazovaných odpovědělo různě. Nejvíce však rodiče volí odměny a tresty podle dané situace. Pokud se zaměříme na množství odměn a trestů na základě pohlaví obecně, ze získaných dat je patrné, že chlapci jsou trestáni více než dívky. Myslím si, že systém odměn a trestů by měl být vyvážený a spravedlivý pro všechny, pokud existují rozdíly, které jsou v některých situacích vhodné, je nutné se předem na pravidlech domluvit.

Pátá výzkumná otázka (VO5): Jaký názor mají rodiče na zavedení sankcí na dospělého při užívání fyzických trestů? Osobně pro mne jako výzkumníka byla tato otázka, která byla zformulována v dotazníku zajímavá. Již na počátku jsem si myslela, že odpovědi budou různé, což se potvrdilo. Celkem 55 rodičů se přiklání k souhlasu, 68 k nesouhlasu a 17 osob neví, nemají názor. Problematika fyzických trestů je dodnes velkým tématem, v České republice jsou rozdílné názory a dohady o tom, co je správné. V některých zemích jsou tyto tresty sankcionovány a je otázkou času, kdy tento krok nastane i u nás v ČR. Pokud se na výsledky dat podívám detailněji, je patrné, že rodiče ve městech jsou spíše pro zavedení sankcí, zatímco rodiče v menších obcích nikoliv.

Po zvolení výzkumných otázek bylo zformulováno 5 hypotéz, které se následně statisticky ověřovaly.

Hypotéza číslo 1 (Výchova dětí v menších obcích je založena více na trestech než výchova dětí ve městech) byla potvrzena. Domnívala jsem se, že v menších obcích mohou rodiče volit více tresty než odměny. Důvodem může být například to, že lidé žijí většinou v rodinných domech, práce kolem je větší a rodiče mohou volit potrestání prací, úkol navíc v podobě vypomáhání, správně by činnost měla být dobrovolná. Mnoho rodičů také zastává v menších obcích tradiční postavení rodin, ke kterému se mohou vztahovat tresty.

Hypotéza číslo 2 (Finanční odměnu považují rodiče za více nepřijatelnou než materiální/hmotný dárek) byla zamítnuta. Domnívala jsem se, že materiální dárky jsou pro rodiče častější a snazší ve smyslu finanční částky, o které děti nemusí nic tušit.

Hypotéza číslo 3 (Rodiče považují fyzické tresty za více nepřijatelné než psychické tresty) byla zamítnuta. Mnoho odborníků odsuzují jak fyzické, tak psychické tresty, někteří nabývají dojmu, že právě ty psychické jsou horší než tělesné. Ve výzkumu rodiče odpovídali velmi podobně na obě možnosti.

Hypotéza číslo 4 (Chlapci jsou trestáni přísněji než dívky) byla potvrzena. U některých rodin jsem se domnívala, že mohou být chlapci trestáni přísněji než dívky, protože je na ně nahlíženo jako na budoucí hlavu své rodiny, otcové mohou volit tvrdší režim a formu výchovy.

Hypotéza číslo 5 (Rodiče ve městech více než rodiče v menších obcích souhlasí s tím, aby byly fyzické tresty právně sankcionovány) byla potvrzena. Vzhledem k tomu, že výzkum ukázal, že v menších obcích jsou více užívány tresty, domnívala jsem se, že toto tvrzení se potvrdí také v případě názorů na fyzické tresty.

Závěr

Diplomová práce se zabývala tematikou odměn a trestů ve výchově dětí středního školního věku v menších obcích a ve městech. Cílem práce bylo zjistit, zda existují rozdíly ve způsobech odměňování a trestání v menších obcích a ve městech u jednotlivých rodin. Dílčím cílem bylo poté zjistit, jaké odměny a tresty rodiče považují za přijatelné a jaké za nepřijatelné a jaké odměny a tresty ve výchově využívají nejvíce. Výzkum byl realizován prostřednictvím dotazníkového šetření v podobě dotazníku. Pod výzkumný soubor spadali rodiče, kteří měli jedno nebo více dětí středního školního věku (od 8 do 12 let).

Teoretická část práce vymezovala základní pojmy. V první kapitole jsem se zabývala rodinou, jejímu funkcemi, druhy a znaky současné rodiny. V druhé kapitole jsem popsala výchovu, výchovné styly a druhy způsobů výchovy. Ve třetí kapitole jsem definovala pojmy odměna a trest, poté jejich funkce, druhy, způsoby odměňování a trestání, pravidla a alternativy.

V praktické části práce jsem se soustředila na výzkumné šetření. Nejdříve jsem zformulovala a popsala cíl výzkumu, výzkumný problém, výzkumné otázky a hypotézy, poté jsem sestavila dotazník a sesbírala data, která jsem následně vyhodnotila. Nakonec jsem výsledky výzkumu převedla do jednotlivých grafů, ověřila stanovené hypotézy pomocí statistických funkcí a interpretovala závěry výzkumného šetření.

Výsledky výzkumu ukázaly, že skutečně existují určité rozdíly ve způsobech odměňování a trestání v menších obcích a ve městech. V menších obcích rodiče více využívají tresty, proto také spíše nejsou pro zavedení sankcí na rodiče za fyzické trestání, zatímco ve městech dotazovaní volí více odměny a zákaz tělesných trestů by uvítali. Na venkově jsou například užívány ve větší míře tresty v podobě úkolu navíc a trestání prací.

Za nejčastější užívané odměny a tresty v rodinách bych uvedla následující: mezi odměny pochvalu, úsměv a projev sympatie, kladného hodnocení; mezi tresty zákaz oblíbené činnosti, úkol navíc, ale také zákaz chození ven. Rodiče v hojném počtu uváděli, že za nepřijatelné tresty řadí ty fyzické i psychické, v některých případech s nimi jiní napůl souhlasili. Zajímavostí může být, že např. trest zakazování sladkostí respondenti také považují spíše za nepřijatelný.

Téma práce jsem si zvolila z důvodu, že mne osobně zajímaly názory rodičů na odměny a tresty a jejich užívání ve výchově. Domnívám se, že když respondenti vyplňovali dotazník, u některých jedinců mohlo dojít k zamyšlení, ať obecně nad tématem, tak především ve způsobech výchovy, kterou preferují a dalšímu uvědomění, zda je vše správně nebo nikoliv.

Zdroje

ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

ČAPEK, Robert. *Odměny a tresty ve školní praxi: kázeňské strategie, zásady odměňování a trestání, hodnocení a klasifikace, podpora a motivace žáků*. 2., přeprac. vyd. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4639-5.

FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Studie (Sociologické nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-87-7.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Pedagogika. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-644-5.

JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav a SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0586-1.

KIMPLOVÁ, Tereza; NĚMCOVÁ, Leona a SVOBODA, Jan. *Psychologie rodiny*. Psyché. Praha: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-3064-1.

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

LOVASOVÁ, Lenka a SCHMIDOVÁ, Kateřina. *Tělesné tresty*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-75-X.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN: 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* 6. vyd. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-270-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 8. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0852-5.

MÁDROVÁ, Eva. *Zkuste být dítětem*. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-229-7.

MERTIN, Václav. *Výchova bez trestů*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-028-8.

NOVÁČKOVÁ, Jana a Dobromila NEVOLOVÁ. *Respektovat a být respektován: cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. 2., přepracované vydání. Praha: PeopleComm, 2021. ISBN 978-80-87917-71-8.

PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-039-2.

PÖSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-271-0622-6.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Pedagogika. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

PRŮCHA, Jan; MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

SEVERE, Sal. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Vyd. 3. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Rádcí pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0634-7.

STODŮLKOVÁ, Eva a ZAPLETALOVÁ, Eliška. *Pedagogika pro střední školy*. Druhé, aktualizované a rozšířené vydání. Beroun: Machart, 2015. ISBN 978-80-87938-32-4.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem: styly a techniky komunikace, komunikace rodiče ve vztahu k dítěti, vývojová období dítěte, komunikace v náročných situacích*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2698-4.

TEMPLAR, Richard. *100 zlatých pravidel jak být dobrým rodičem*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2694-6.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0814-0.

VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

Internetové zdroje

Sendvičová generace – neuchopený fenomén dnešní doby. *Centrum pro rodinu a sociální péči* [online] [cit. 2023-11-11]. Dostupné z: <https://www.crsp.cz/nabizime/sluzby/sendvicova-generace/>

HRUBOŠOVÁ, Adéla. Styly výchovy v rodině: Existuje ideál pro všechny? *Hlídačky.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.hlidacky.cz/inspirace/rodicovske-styly-vychovy>

JEŽKOVÁ, Zuzana, KRTIČKOVÁ, Kateřina. *Tresty ve výchově dětí: ano, či ne? Šance dětem* [online]. 2023 [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/tresty-ve-vychove-deti-ano-ci-ne>

Parenting: Using Rewards and Punishments. *Therapistaid*. [online] 2024 [cit. 2024-05-28]. Dostupné z: <https://www.therapistaid.com/therapy-guide/parenting-rewards-punishments>

Používáte ve výchově odměny a tresty? Dětská psychologka radí, co funguje lépe. *Woman style: časopis o moderním životním stylu*. [online] [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.womanandstyle.cz/pouzivate-ve-vychove-odmeny-a-tresty-detska-psycholozka-radi-co-funguje-lepe/>

ŠIRŮČKOVÁ, Michaela. Výchovné styly v rodině. *Mansio.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.mansio.cz/vychovne-styly-v-rodine/>

Seznam grafů

Graf 1: Věk respondentů.....	50
Graf 2: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů	51
Graf 3: Pohlaví respondentů	52
Graf 4: Místo bydliště – menší obec/město	52
Graf 5: Využívání odměn a trestů ve výchově.....	53
Graf 6: Četnost užívání výchovných prostředků	54
Graf 7: Druh výchovného stylu	55
Graf 8: Četnost odměn.....	56
Graf 9: Četnost trestů.....	58
Graf 10: Četnost trestů.....	59
Graf 11: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti odměn	61
Graf 12: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti trestů	63
Graf 13: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti trestů	64
Graf 14: Četnost volení alternativ odměn a trestů	66
Graf 15: Pohlaví dětí respondentů	67
Graf 16: Odměny a tresty u dívek a chlapců	67
Graf 17: Fyzické tresty a sankce na rodiče	68
Graf 18: Reakce rodičů na nevhodné chování dětí.....	69

Seznam tabulek

Tabulka 1: Věk respondentů	50
Tabulka 2: Četnost odměn	57
Tabulka 3: Četnost trestů	60
Tabulka 4: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti odměn.....	62
Tabulka 5: Míra přijatelnosti/nepřijatelnosti trestů.....	65
Tabulka 6: Vzorce	70
Tabulka 7: Empirické četnosti $H1$	71
Tabulka 8: Teoretické četnosti $H1$	71
Tabulka 9: Testové kritérium $H1$	71
Tabulka 10: Empirické četnosti $H2$	72
Tabulka 11: Teoretické četnosti $H2$	72
Tabulka 12: Testové kritérium $H2$	72
Tabulka 13: Empirické četnosti $H3$	73
Tabulka 14: Teoretické četnosti $H3$	73
Tabulka 15: Testové kritérium $H3$	73
Tabulka 16: Empirické četnosti $H4$	74
Tabulka 17: Teoretické četnosti $H4$	74
Tabulka 18: Testové kritérium $H4$	74
Tabulka 19: Empirické četnosti $H5$	75
Tabulka 20: Teoretické četnosti $H5$	75
Tabulka 21: Testové kritérium $H5$	75

Přílohy

DOTAZNÍK

Dobrý den, vážení rodiče,

jmenuji se Monika Vančurová a jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia v oboru Resocializační pedagogika na Univerzitě Pardubice. Ráda bych Vás touto cestou poprosila o vyplnění dotazníku na téma *Odměny a tresty ve výchově dětí středního školního věku v menších obcích a ve městech*, který bude sloužit jako podklad mé diplomové práce. **Dotazník je určen pro všechny rodiče, kteří mají děti ve věku od 8 do 12 let.**

Cílem diplomové práce je zjistit, zda existují rozdíly ve způsobech odměňování a trestání v menších obcích a ve městech u jednotlivých rodin. Dílčím cílem je zjistit, jaké odměny a tresty rodiče považují za přijatelné a jaké za nepřijatelné a jaké odměny a tresty ve výchově využívají nejvíce.

Dotazník je zcela anonymní a dobrovolný, zabere několik minut a poslouží pouze k účelům výzkumu diplomové práce. Prosím, odpovídejte proto pravdivě, co je Vám nejbližší.

Předem Vám moc děkuji za Váš čas, ochotu a spolupráci.

1) Kolik je Vám let?

.....

2) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Základní vzdělání
- b) Středoškolské vzdělání s maturitou
- c) Středoškolské odborné vzdělání s výučním listem
- d) Vyšší odborné vzdělání
- e) Vysokoškolské vzdělání

3) Jaké je Vaše pohlaví?

- a) Žena
- b) Muž

4) Kde žijete?

- a) V menší obci
- b) Ve městě

- 5) Využíváte ve výchově svých dětí odměny a tresty jako výchovné prostředky?**
- Určitě ano
 - Spíše ano
 - Nevím
 - Spíše ne
 - Určitě ne
- 6) Využíváte více odměny nebo tresty ve výchově svých dětí?**
- Odměny
 - Posle situace – spíše odměny
 - Je to tak půl na půl
 - Podle situace – spíše tresty
 - Tresty
- 7) Jaký druh výchovného stylu Vám vyhovuje nejvíce?**
- Výchova autoritativní, direktivní (striktní příkazy, dodržování zákazů, hrozby, převážně užívání trestů)
 - Výchova liberální, extrémně volná (necháme dítě, aby si samo nacházelo cestu, jak řešit jednotlivé situace – neřídíme se pravidly)
 - Výchova demokratická (stanoveny srozumitelná pravidla, vyvážený systém odměn a trestů, rovnocenné postavení)
- 8) Jak často ve výchově volíte následující druhy odměn?**

Poznámka: Ke každé odměně zakřížkujte pro Vás nejvhodnější odpověď

	Velmi často	Dost často	Občas	Zřídka	Nikdy
Pochvala					
Úsměv					
Projev sympatie, kladného hodnocení					
Materiální/hmotný dárek					
Umožnění nějaké činnosti dítěti, po které touží					
Společný výlet					
Finanční odměna					

9) Jak často ve výchově volíte následující druhy trestů?

Poznámka: Ke každému trestu zakřížkujte pro Vás nejvhodnější odpověď

	Velmi často	Dost často	Občas	Zřídka	Nikdy
Fyzický trest obecně					
Plácnutí přes zadek					
Plácnutí přes ruku					
Postavit dítě do kouta					
Pohlavek					
Psychický trest obecně (např. odepření projevů lásky, výhrůžky)					
Křičení, nadávky					
Zastrašování					
Zahanbení					
Zákaz oblíbené činnosti					
Zákaz chození ven					
Zákaz sledování TV					
Zákaz používání elektroniky (mobil, tablet, počítač)					
Donucení k neoblíbené činnosti (mytí nádobí, úklid pokoje)					
Odebrání kapesného					
Trestání prací					
Úkol navíc					
Zákaz sladkostí					

10) Do jaké míry jsou pro Vás uvedené druhy odměn nepřijatelné?

Poznámka: Ke každé odměně zakřížkujte pro Vás nejvhodnější odpověď

	Zcela souhlasím s užíváním	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím s užíváním
Pochvala					
Úsměv					
Projev sympatie, kladného hodnocení					
Materiální/hmotný dárek					
Umožnění nějaké činnosti dítěti, po které touží					
Společný výlet					
Finanční odměna					

11) Do jaké míry jsou pro Vás uvedené druhy trestů nepřijatelné?

Poznámka: Ke každému trestu zakřížkujte pro Vás nejvhodnější odpověď

	Zcela souhlasím s užíváním	Spíše souhlasím	Je to tak mezi	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím s užíváním
Fyzický trest obecně					
Plácnutí přes zadek					
Plácnutí přes ruku					
Postavit dítě do kouta					
Pohlavek					
Psychický trest obecně (např. odepření projevů lásky, výhrůžky)					
Křičení, nadávky					
Zastrašování					
Zahanbení					
Zákaz oblíbené činnosti					
Zákaz chzení ven					
Zákaz sledování TV					
Zákaz používání elektroniky (mobil, tablet, počítač)					
Donucení k neoblíbené činnosti (mytí nádobí, úklid pokoje)					
Odebrání kapesného					
Trestání prací					
Úkol navíc					
Zákaz sladkostí					

12) Snažíte se ve výchově volit alternativy odměn nebo trestů? (např. Vysvětlování, Metoda přirozených důsledků, Respektující komunikace, Nechat dítě napravit škodu apod.)

- a) Ano vždy
- b) Spíše ano
- c) Jak kdy
- d) Spíše ne
- e) Nikdy

13) Jakého pohlaví jsou Vaše děti?

- a) Dívka
- b) Chlapec
- c) Obě pohlaví

14) Pokud máte děti odlišného pohlaví, odlišujete u nich volbu odměn/trestů nebo je trestáte stejně?

- a) Volím jiné odměny a tresty
- b) Odměňuji a trestám stejně
- c) Různé podle situace

15) Myslíte si, že by v České republice měly být zakázány fyzické tresty s tím, že pokud se dospělý něčeho takového dopustí, měl by být sankcionován?

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano
- c) Nevím
- d) Spíše ne
- e) Určitě ne

16) Pokud odměňujete nebo trestáte své děti, jednáte spíše v afektu nebo nad odměnou/trestem více přemýšlíte?

- a) Jednám v afektu
- b) Přemýšlím nad vhodným trestem nebo vhodnou odměnou
- c) Nevím
- d) Záleží na situaci
- e) Záleží na druhu prohřešku dítěte